
Funded
by the European Union
and the Council of Europe

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

AT(2015)111

24.05.2015

COMUS (Strategii Urbane Ghidate de Comunitate în Orașe Istorice)

Raport de Evaluare

Republica Moldova

Chișinău - 2015

Colectiv de elaborare:

Dumitrița Efremov, coordonator
Sergius Ciocanu
Alexei Boșneaga
Sergiu Musteață
Vlad Moldovan

Cuprins

1. Prezentare generală a sistemului administrativ al țării
2. Strategii și politici de dezvoltare durabilă ce includ dezvoltarea durabilă a patrimoniului cultural
3. Strategii de dezvoltare durabilă a turismului
4. Niveluri de administrare a patrimoniului cultural
5. Resurse de personal și cerințe de instruire
6. Drepturile sectorului privat și al sectorului terțiar (personae fizice și juridice)
7. Asistență financiară și agenții de reabilitare
8. Cadrul legal pentru patrimoniul cultural
9. Relația dintre legislația aferentă patrimoniului cultural și alte legi și politici
 - 9.1 Evaluarea planificării spațiale și urbane și a strategiilor de mediu
 - 9.2 Construcții, dezvoltare și asigurarea infrastructurii
 - 9.3 Alte legi
10. Sistemul de inventarierie, documentare și procesul de planificare
11. Forme de protecție a patrimoniului imobil
12. Educare, sensibilizare și mecanisme de consultare
13. Sancțiuni și măsuri penale
14. Concluzii și acțiuni propuse

1. Prezentare generală a sistemului administrativ al țării

Conform constituției adoptate în anul 1994 Republica Moldova a fost declarată republică semi-prezidențială, însă, după schimbările din sistemul politic de la sfârșitul anului 2000, Moldova a devenit republică parlamentară, unde actul guvernării este divizat între puterile legislativă, executivă și judiciară. Președintele țării este ales de către Parlament pentru un termen de patru ani. Șeful Guvernului este Prim-ministrul propus de către Președinte și aprobat de către Parlament. Autoritățile publice locale sunt formate din consilii raionale și sătești, președinți de consilii și primari de localități aleși de către cetățeni odată în patru ani.

Republica Moldova este organizată în 32 de raioane și două regiuni cu statut special – Unitatea Teritorial-Administrativă Gagauz Yeri și regiunea separatistă - Transnistria¹. Capitala Moldovei este orașul Chișinău. Cadrul juridic național prevede existența autonomiei locale și a sistemului administrativ descentralizat².

Parlamentul este responsabil pentru adoptarea legilor și politicilor în toate domeniile, iar Guvernul este principala instituție executivă.

Constituția Republicii Moldova prevede că protejarea și conservarea monumentelor istorice și culturale constituie o obligație a fiecărui cetățean. Totodată, Constituția nu se referă în nici un fel la obligațiile statului în acest domeniu.

La nivel central protejarea și gestionarea patrimoniului cultural și a celui natural, sunt în responsabilitatea Ministerului Culturii și, respectiv, a Ministerului Mediului. Amenajarea și dezvoltarea durabilă a teritoriului, domeniul construcțiilor și calității în construcții sunt în responsabilitatea Ministerului Dezvoltării Regionale și Construcțiilor. Ministerul Transporturilor și Infrastructurii Drumurilor este responsabil de dezvoltarea și modernizarea rețelei căilor de transport rutier din Republica Moldova. Domeniul turismului este administrat de Agenția Turismului subordonată Guvernului.

La nivelurile administrative regionale și locale responsabilități specifice pe aceste domenii le revin autorităților publice locale de nivelul II (consiliilor raionale și municipale) și celor de nivelul I (consiliile orășenești și sătești). Totuși, în legislația națională privind autoritățile publice locale nu sunt prevăzute nici un fel de responsabilități ale acestora referitor la patrimoniul cultural.

Ațiuni necesare a fi întreprinse pentru îmbunătățirea colaborării interministeriale/instituționale în relație cu patrimoniul cultural:

- Perfecționarea legislației în domeniul patrimoniului cultural imobil prin aducerea acesteia la standardele internațional acceptate în domeniu;
- Îmbunătățirea coordonării politicilor intra- și intersectoriale, în special în domeniile dezvoltării durabile, a construcțiilor, turismului, protejarea patrimoniului cultural etc.
- Întroducerea în legislația domeniilor conexe patrimoniului cultural prevederi exacte și suficiente referitoare la acest subiect, care, pe de o parte, vor delimita foarte clar competențele (astăzi o parte dintre ele sunt difuze, se suprapun sau chiar se contrazic (în legislația din domeniul construcțiilor)) și, pe de alta, vor stabili mecanisme și căi de interacțiune pentru soluționarea și depășirea eventualelor probleme practice depistate pe parcurs.
- Stabilirea clară și suficientă a responsabilităților din domeniu ale autorităților publice locale de nivelul I și II.
- Completarea Constituției cu o normă specială referitoare la obligațiile statului în domeniul patrimoniului cultural.

¹ Legea privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova, nr. 764-XV, 27.12.2001. In Monitorul Oficial nr. 16/53, 29.01.2002.

² Legea privind descentralizarea administrativă, nr. 435-XVI, 28.12.2006. In Monitorul Oficial, nr. 29-31, art. 91, 2007.

2. Strategii și politici de dezvoltare durabilă ce includ dezvoltarea durabilă a patrimoniului cultural

Strategia Națională de Dezvoltare "Moldova 2020" a fost aprobată de Parlamentul RM pe data de 11.07.2012. Domeniul culturii, implicit, domeniul patrimoniului cultural, nu își găsește loc printre cele opt priorități de dezvoltare ale țării.

În aceste condiții, Ministerul Culturii a elaborat *Strategia de Dezvoltare a Culturii "Cultura 2020"*, aprobată de Guvernul RM pe data de 29.01.2014. Este primul document strategic în domeniul culturii din Republica Moldova de la declararea independenței în 1991. Unul dintre cele patru obiective generale ale Strategiei îl constituie "*Salvgardarea patrimoniului cultural național*". Printre acțiunile de bază ce se impun de întreprins pentru atingerea obiectivului în cauză se situează:

- definitivarea cadrului normativ național în domeniul protejării patrimoniului cultural prin adoptarea Legii protejării monumentelor istorice, care conține în premieră pentru legislația națională prevederi detaliate inclusiv în ceea ce privește protejarea orașelor istorice/ zonelor construite protejate. Urmează, respectiv, să fie operate modificările necesare în Codurile Penal și Administrativ ale RM.

- definitivarea cardului instituțional național în domeniul protejării patrimoniului cultural – prin crearea instituției naționale responsabile de evidența, documentarea și inventarierea patrimoniului cultural construit, inclusiv, a zonelor construite protejate/ orașelor istorice.

- crearea pieței serviciilor de conservare/restaurare a patrimoniului cultural construit – prin formarea sistemului național de pregătire a cadrelor în domeniu; prin asigurarea unei competiții de acces la prestarea serviciilor de proiectare și de operare a lucrărilor de conservare/restaurare bazate pe profesionalism/ cunoștințe și specializare în domeniu.

- crearea sistemului de protejare a patrimoniului cultural în cadrul unităților teritorial-administrative.

Strategia nu evidențiază/stabilește acțiuni separate față de zonele construite protejate și orașele istorice.

Pentru soluționarea problemelor existente este importantă promovarea percepției patrimoniului cultural construit, inclusiv patrimoniului urbanistic al orașelor istorice, drept resursă importantă de dezvoltare durabilă a localităților, și nu drept o "piedică jenantă în calea progresului" ("progresul" fiind, de regulă, asociat cu strazi largi, construcții urbane de dimensiuni mari, din sticlă și beton, care "inevitabil" trebuie să înlocuiască construcțiile centrelor istorice). Percepția respectivă a fost educată pe parcursul ultimelor decenii pe fundalul demolării sistemului sovietic de protejare a patrimoniului construit și needificării în loc a nimic nou.

Depășirea situației este posibilă prin construirea în RM a unui nou sistem de protejare a patrimoniului cultural construit, prin integrarea lui în planurile de dezvoltare urbană a localităților (stabilire hotare, zone tampon, plan de management etc.), conform principiilor expuse în documentele (carte, convenții, rezoluții) din domeniu ale Consiliului European și UNESCO și conform bunelor practici europene.

3. Strategii de dezvoltare durabilă a turismului

În Republica Moldova, autoritatea națională ce elaborează și promovează politica de stat în domeniul turismului este Agenția Turismului, autoritate centrală subordonată Guvernului. Actul normativ național de bază pe care se bazează activitatea Agenției este Legea turismului.

Patrimoniul cultural și patrimonial natural, conform legii, formează resursa pe care se bazează dezvoltarea domeniului turismului în RM.

În conformitate cu legislația³ aferentă politicii de stat în domeniu, turismul este considerat prioritar pentru economia națională, iar statul sprijină activitățile turistice prin acțiuni de amenajare și protecție a patrimoniului turistic prin crearea de condiții pentru dezvoltarea durabilă a acestuia. Legea turismului nu se referă direct la patrimoniul cultural al țării, acesta fiind inclus în conceptul de “resurse turistice antropice”. Resursele turistice antropice, la rândul său, fac parte din așa-numitul “patrimoniul turistic” – “ansamblu de elemente ce stau la baza desfășurării activității turistice pe un anumit teritoriu, incluzând resursele turistice naturale și antropice, baza tehnico-materială, infrastructura generală, infrastructura turistică și bunurile destinate consumului turistic⁴”.

Activitățile economice în domeniul turismului ar trebui să se încadreze în limitele raționale a utilizării resurselor existente și a exploatării eficiente⁵. Principalele surse de finanțare constau din mijloacele bugetului de stat acordate pentru promovare, mijloacele agenților economici, investiții autohtone și străine, credite cu destinație specială.

În scopul dezvoltării și promovării turismului intern, în Republica Moldova sunt create zone turistice naționale considerate obiective de utilitate publică create în baza criteriilor de importanță geografică, peisagistică, de concentrare a resurselor și de funcționalitate pentru turism. Acestea sunt transmise în proprietatea publică a statului și sunt gestionate de către Ministerul Culturii⁶. Legislația permite rezidența agenților economici în zonele turistice și prevede asistență financiară pentru aceștia, în special în cazul tinerilor. *Modalitățile de susținere financiară, însă, nu sunt specificate. Totodată, legislația nu prevede un sistem de protecție a obiectivului turistic administrat de către agentul economic privat și nu instituie un regulament drastic de folosință în cazul unui obiect al patrimoniului cultural. De asemenea, legea nu stipulează sancțiuni pentru administrarea necorespunzătoare sau distrugerea/deteriorarea resurselor de patrimoniu cultural și natural.*

Legea prevede prin art.25 existența *Fondului special pentru promovarea și dezvoltarea turismului*, care se constituie din mijloacele provenite din brevetarea personalului care deservește domeniul turismului, încasări de la loteriile turistice, încasări din activitatea editorială și de publicitate cât și alte surse neinterzise de lege. Nu este stipulată nici o politică de acumulare de fonduri din activitatea agenților de turism, serviciilor hoteliere și de alimentație publică sau taxe privind accesul siturilor de patrimoniu cultural. În practică acest fond este inexistent. Nu a fost elaborat nici un mecanism de implementare. Toate finanțările în domeniul turismului sunt incluse direct din fondul de stat prin *Fondul Național pentru dezvoltare regională*. Legea mai prevede și instituirea unor *Zone Turistice Naționale*, dar care nu au fost instituite în realitate, principalul impediment fiind prevederea din lege care spune că toate terenurile din aceste *zone turistice* vor fi în proprietatea statului.

Ca proiecte de documente s-a elaborat *Sistemul Informațional Automatizat “Registrul turismului”*, în care urmează să fie incluse toate obiectivele identificate în baza proiectului de document *“normele metodologice privind evaluarea unităților teritorial-administrative referitor la deținerea potențialului turistic”*. Ambele documente garantează o interpretare punctiformă a disponibilității de obiective cu destinație turistică și nu facilitează o strategie integrată de potentare turistică a unor medii urbane sau rurale cu caracter păstrat din alte perioade istorice, ceea ce vine în continuarea concepției existente în *Strategia de dezvoltare a turismului*. Cu alte cuvinte, unitățile administrativ-teritoriale sunt evaluate privind disponibilitatea obiectivelor turistice și nicidecum privind potențialul turistic al lor.

³ Art. 4, Legea cu privire la organizarea și desfășurarea activității turistice în Republica Moldova nr. 352-XVI din 24.11.2006

⁴ Ibidem, art.3

⁵ Ibidem, art.9

⁶ Ibidem, art. 28

Dezvoltarea turistică a unor obiective, în cea mai mare parte obiective cu caracter religios, cum ar fi mănăstiri, biserici sau așezări rupestre ortodoxe au dus la mutilarea in situ a lor cu materiale de construcție moderne și intervenții diletante, ducând la o degradare ireversibilă a obiectivelor în cauză. Drept exemple pot să servească biserica Adormirii Maicii Domnului din Butuceni, complexele monastice din Saharna și Țipova. O impresie mai coerentă privind impactul dezvoltării turistice poate furniza însăși satul Butuceni, unde din efecte pot fi menționate majorarea considerabilă a prețului terenurilor din localitate și demolarea caselor tradiționale existente și dezvoltarea în locul lor a unor pensiuni și facilități turistice care reproduc un context pseudo-etnic, în mare parte kitsch din materiale de construcție moderne.

În anul 2014, Guvernul Republicii Moldova a aprobat Strategia de dezvoltare a turismului „Turism 2020” și Planul de acțiuni pentru implementarea acesteia în anii 2014-2016. Documentul atestă o diversitate mare de obiecte de interes turistic amplasate la distanțe mici de la principalele orașe, enumeră în special situri arheologice cu urme prezente din diferite perioade istorice, dar și face referință la existența a 6 cetăți medievale din piatră, peste 1000 monumente de arhitectură protejate și circa 50 mănăstiri ortodoxe. Obiectivele constatate sunt percepute drept active turistice individuale, separate de un context urbanistic mai larg care să facă referință la orașe istorice. Corespunzător, în strategie și în planul de acțiuni nu se prevăd acțiuni ce ar evidenția și valorifica această calitate a orașelor. Însă, la nivel de obiective individuale, prin prevederile strategiei turismului¹, s-a inclus în *Documentul unic de program pentru anii 2013-2015* pentru finanțare din *Fondul Național pentru dezvoltare regională* un șir de proiecte de restaurare de edificii cu statut de monument protejat. Drept rezultat, în raportul⁷ pentru anul 2014 sunt indicate ca fiind reabilitate monumentul istorico-arhitectural ”Conacul Pommer” din satul Țaul, r-nul Dondușeni și obiectul de patrimoniu istoric ”Conacul Manuc-Bey” din or.Hâncești. Este relevant că acest *Document unic de program* este practic singurul instrument funcțional al Guvernului de finanțare a intervențiilor la monumentele istorice sau zonele lor de protecție, prevederi care se conțin la capitolul ”*Sporirea activității turistice*”. Obiecția principală ar fi că intervențiile preconizate sunt de renovare/reabilitare și nicidecum de conservare/restaurare, astfel distanțându-se de calitățile de patrimoniu cultural și de autenticitate istorică a lor.

Pentru perioada de implementare a *Planului de acțiuni 2014-2016* este propusă elaborarea unui normativ privind confecționarea și utilizarea indicatoarelor turistice în colaborare cu Ministerul Transporturilor și Infrastructurii Drumurilor. Normativul dat va fi aplicat la toate proiectele de infrastructură turistică din viitor.

Cu referire la patrimoniul cultural și natural, Strategia stabilește drept obiective specifice perfecționarea cadrului legislativ în conformitate cu cerințele pieței turistice și valorificarea potențialului turistic prin promovarea imaginii Republicii Moldova pe plan internațional. Principalele acțiuni propuse pentru ameliorarea cadrului normativ se referă la actualizarea acestuia și la racordarea la standarde europene:

Elaborarea cadrului normativ privind evaluarea patrimoniului turistic și zona turistică va prevedea elaborarea și aprobarea Registrului turismului,(...) elaborarea mecanismului de evaluare a potențialului turistic al unităților administrativ-teritoriale în baza Registrului turismului, iar în continuare elaborarea criteriilor de zonare turistică a țării și reflectare a zonelor turistice în Planul de Amenajare a Teritoriului Național (stabilirea anumitor criterii pentru evidențierea

⁷Raportul privind implementarea strategiei naționale de dezvoltare regională pentru anul 2014

zonelor cu o concentrație mai mare de resurse turistice, delimitarea zonelor evidențiate, condiții/facilități pentru agenții economici care investesc în zonele evidențiate, pentru autoritățile administrației publice locale care utilizează zonele evidențiate etc.)⁸. Cu toate acestea, nu este specificat un mecanism clar de susținere a investițiilor/facilități fiscale pentru agenții economici ce investesc în obiective turistice.

Alte prevederi ale strategiei sunt axate pe creșterea calității serviciilor turistice, reglementarea activităților economice și a modului de promovare, diversificarea categoriilor de turism și intensificarea colaborării internaționale. De asemenea, este specificată necesitatea identificării și valorificării oportunităților investiționale pentru atragerea finanțărilor din fonduri naționale și internaționale în implementarea proiectelor de promovare a turismului.

Planul de acțiuni prevede și o colaborare interministerială pentru anumite proiecte, inclusiv cu Ministerul Culturii în domeniul includerii potențialului turistic național în circuitul internațional. Conform acestor prevederi, patrimoniul cultural imobil urmează a fi inclus în rute turistice noi, dintre care două internaționale. Pentru promovarea patrimoniului imaterial, este prevăzută organizarea atelierelor cu tematici culturale și a punctelor de vânzare a obiectelor de artizanat.

Cea mai importantă recomandare în acest domeniu este includerea în Legea nr. 352 din 24.11.2006⁹ a cerințelor specifice pentru monitorizarea și controlul activităților turistice în cadrul obiectivelor protejate în conformitate cu legislația aferentă conservării patrimoniului. De asemenea, este importantă includerea în legislație a răspunderii contravenționale pentru utilizarea abuzivă a obiectivelor protejate în urma dezvoltării intensive a turismului (construcții ce nu corespund specificului locului, amenajări neadecvate, poluare, deteriorare, etc.). Pentru îndeplinirea acestor obiective este necesară stimularea colaborării instituționale la nivel local și național în vederea unei dezvoltări integrate a turismului în zonele istorice.

4. Niveluri de administrare a patrimoniului cultural

Autoaritatea publică centrală responsabilă de elaborarea și promovarea politicii statului în domeniul patrimoniului cultural imobil este Ministerul Culturii. Ministerul Culturii este responsabil de elaborarea și promovarea actelor normative în domeniu, de pregătirea Registrelor de patrimoniu cultural imobil (arhitectural și arheologic), de organizarea la nivel central a procesului/activităților de identificare, studiere, inventariere, conservare/restaurare și punere în valoare a bunurilor de patrimoniu cultural imobil. Subdiviziunea responsabilă a Ministerului (Direcția Patrimoniu Cultural) actualmente dispune de 2 (doi) angajați în domeniu: un specialist responsabil de politica statului în domeniul patrimoniului arheologic și de un specialist responsabil de politica statului în domeniul patrimoniului cultural construit. Până în 2005 subdiviziunea de specialitate a Ministerului dispunea de 5 (cinci) angajați în domeniul patrimoniu cultural imobil. Pe lângă Minister activează Consiliul Național al Monumentelor Istorice – (organism de specialitate, care reprezintă autoritatea științifico-metodică în domeniul protejării de stat a monumentelor istorice; avizează și expertizează documente/documentații referitoare la domeniul de referință) și Comisia Națională Arheologică – (organ consultativ, care reprezintă autoritatea științifică în domeniul ocrotirii patrimoniului arheologic; avizează și expertizează documente/documentații referitoare la domeniul de referință).

Instrumentul instituțional al Ministerului Culturii responsabil de implementarea practică a politicii statului în domeniul patrimoniului arheologic este Agenția Națională Arheologică, responsabilă de arheologia preventivă/ de salvare (dispune de 15 angajați, dintre care 5 full

⁸ Capitolul IV, pt.72, Strategia Turism 2020

⁹ Lege nr.352 din 24.11.2006 cu privire la organizarea și desfășurarea activității turistice în RM (Monitorul Oficial nr.14-17, 2007)

time și 10 part time). Este creată în 2012 în baza prevederilor Legii privind protejarea patrimoniului arheologic (adoptată în 2010).

Instrumentul instituțional al Ministerului Culturii responsabil de inspectarea în teren a respectării prevederilor legale în domeniul patrimoniului cultural imobil este Agenția de Inspectare a Monumentelor, responsabilă de inspectarea monumentelor și de controlul respectării legislației în domeniul patrimoniului cultural imobil pe teritoriul țării. (dispune de 6 angajați). Își începe activitatea practică în 2009, funcționând în baza unei Hotărâri de Guvern adoptate în 2006. Din anul 2013 funcționarea Agenției se bazează pe o prevedere specială introdusă în Legea privind ocrotirea monumentelor.

Ministerul Culturii nu dispune de instrument instituțional pe domeniul implementării practice a politicii statului pe domeniul protejării patrimoniului cultural construit. El a fost desființat abuziv în anii 90 ai secolului al XX-lea. Restabilirea/recrearea lui se află pe ordinea de zi a Ministerului, fiind parte a planului de activitate a Guvernului și parte a Strategiei Cultura 2020.

La nivel local responsabilitatea pe domeniul protejării patrimoniului cultural imobil o poartă autoritățile publice locale de nivelul I și II, prin intermediul Direcțiilor/Secțiilor raionale de Cultură. Ele dispun de responsabilități de pregătire a Registrelor raionale/municipale de patrimoniu cultural imobil, pregătire programe speciale de finanțare a lucrărilor de conservare/restaurare monumente, lucru de explicare/informare a APL de nivelul I referitor la prevederile legale din domeniu etc. Organigramă. Număr exact de specialiști responsabili. Competență/pregătire profesională. Totodată, în problemele patrimoniului cultural imobil sunt direct implicate direcțiile/secțiile raionale/municipale de arhitectură, care eliberează acte permissive pentru lucrări de proiectare și de intervenții constructive asupra bunurilor de patrimoniu cultural imobil.

APL de nivelul I este responsabilă de elaborarea caietelor de sarcini pentru achiziția lucrărilor de proiectare a Planurilor de dezvoltare urbanistică a localităților și de aprobarea lor. APL de nivelul II este responsabilă de elaborarea caietelor de sarcini pentru achiziția lucrărilor de proiectare a Planurilor de amenajare a teritoriului unităților teritorial-administrative și de aprobarea lor. Respectiv de includerea în aceste caiete a sarcinilor de elaborare a planurilor de dezvoltare durabilă a bunurilor de patrimoniu cultural imobil situate pe teritoriul administrat.

Ministerul Dezvoltării Regionale și Construcțiilor este autoritatea publică responsabilă de elaborarea planurilor de amenajare a teritoriului unităților administrativ-teritoriale și a planurilor de urbanism a localităților, respectiv, de reflectare în acestea a bunurilor de patrimoniu cultural imobil (inclusiv a zonelor construite protejate/ localităților istorice) și a reglementărilor internațional acceptate în domeniul protejării și gestionării lor durabile (chestiuni reflectate ambiguu/neclar în legislație și, astfel, lipsite de rezolvare practică sau rezolvate parțial). Actualmente, Ministerul este responsabil de acordarea proiectanților a gradului de calificare A4, care oferă deținătorului dreptul de a oferi servicii de proiectare în domeniul intervențiilor la bunurile de patrimoniu cultural (fără a se cere de la solicitant competențe teoretice și practice în domeniu, în conformitate cu bunele practici internaționale).

Actele normative în vigoare în RM nu prevăd existența unor organisme responsabile de coordonarea activităților autorităților sau instituțiilor statului cu competențe generale sau parțiale/sectoriale în domeniul patrimoniului cultural imobil.

Organisme/structuri responsabile la nivel local de organizarea activităților de reabilitare/regenerare a orașelor/localităților istorice nu există. Nu există nici acte normative care ar reflecta/specifica repertoriul activităților în cauză. Managementul siturilor de patrimoniu cultural este asigurat din punct de vedere legal la nivelul rigorilor internaționale în domeniul

patrimoniului cultural doar în puținele cazuri când aceste situri se află în gestiunea unor instituții de cultură care dispun de regulamente de organizare și funcționare specifice (fără însă a fi asigurate din punct de vedere practic, din cauza lipsei unor surse financiare suficiente), cum ar fi spre exemplu: 1. cartierul Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală din Chișinău sau 2. teritoriul Rezervației Cultural-Naturale Orheiul Vechi.

Sursele financiare disponibile nu pot acoperi decât într-o foarte mică măsură necesitățile existente și imediat următoare ale siturilor de patrimoniu cultural imobil.

Recomandări: Pentru îmbunătățirea/eficientizarea structurilor de management pentru implementarea politicilor statului în protejarea bunurilor de patrimoniu cultural (inclusiv a zonelor construite protejate – orașe istorice) este necesar:

- Elaborarea și îmbunătățirea cadrului normativ național în domeniul protejării, inventarierii, evidenței, întreținerii, conservării/restaurării, managementului patrimoniului cultural imobil și în domeniile conexe identificate (urbanism, construcții, APL).

- Restabilirea cadrului de personal al Ministerului Culturii în domeniul patrimoniului cultural imobil, fapt care va permite întărirea capacității instituției de a-și onora obligațiile în domeniu.

- Restabilirea cadrului instituțional al Ministerului Culturii în domeniul patrimoniului cultural construit (prin formarea Institutului Național al Monumentelor Istorice), fapt care va permite ministerului de a-și onora obligațiile în domeniul implementării practice a prevederilor legale în domeniul patrimoniului cultural construit.

Asigurarea APL de nivelul II (Direcțiile/Secțiile cultură) cu angajați specializați în domeniul patrimoniului cultural imobil și cu atribuții actualizate în domeniul de referință. Asigurarea localităților urbane cu statut de localități istorice (zone construite protejate) cu subdiviziuni specializate în protejarea și managementul/dezvoltarea durabilă a acestora.

Asigurarea Agenției de Inspectare a Monumentelor cu un număr de angajați suficienți pentru îndeplinirea atribuțiilor stabilite prin lege.

5. Resurse de personal și cerințe de instruire

În Republica Moldova există o serie de instituții de învățământ și centre de acreditare ce pregătesc specialiști în domeniul arhitecturii, arheologiei, istoriei și alte domenii relaționate cu patrimoniu urban. Acestea acoperă de obicei doar parțial spectrul de competențe necesare unor proiecte eficiente de reabilitare și sunt axate pe domenii sectoriale.

Universitatea Tehnică a Moldovei (Catedra Arhitectură), ce pregătește specialiști în domeniul arhitecturii, nu dispune de un program axat pe conservarea și reabilitarea patrimoniului cultural urban. Cursul existent de Restaurare nu își găsește reflectare în celelalte cursuri predate la catedră, fapt care are un impact negativ asupra viziunii/percepției domeniului protejării monumentelor educate/formate absolvenților universității. De asemenea, nu există programe de studii de licență sau masterat în domeniul managementului urban integrat în general și al orașelor istorice în particular.

Alte universități ce pregătesc istorici, arheologi, ingineri, manageri, etc în cele mai multe cazuri au programe universitare învechite ce numai corespund cerințelor actuale ale pieței. Este de menționat și colaborarea slabă sau inexistentă între instituții de învățământ cu profile diferite, ceea ce conduce la o izolare profesională a specialiștilor și la lipsa unei comunicări constructive între aceștia.

În afară de instituțiile de învățământ superior, mai există centre independente sau subordonate structurilor de stat ce oferă consultanță și servicii de perfecționare a cadrelor în

domeniile vizate (vezi capitolul 4). Principalele deficiențe identificate în domeniul pregătirii cadrelor profesionale sunt programele de învățământ învechite neajustate la standardele internaționale, calitatea joasă a pregătirii practice a absolvenților și lipsa personalului calificat pentru instruire. O atenție redusă asupra formării profesionale în acest domeniu se datorează și lipsei unei tradiții în domeniul conservării, reabilitării și restaurării. Cunoștințele și competențele acumulate de specialiști în timpul activității acestora în cadrul Combinatului de restaurări în mare parte au fost pierdute după desființarea acestuia prin anul 1995, totodată și datorită decesului sau exodului cadrelor calificate după hotărârile țării. De menționat și lipsa unor norme și prescripții adoptate de Ministerul Culturii pentru executarea lucrărilor de conservare și restaurare.¹⁰ În prezent sunt atestați 119 arhitecți și 26 verficatori de proiecte a compartimentului "Arhitectura" pe domeniul "Patrimoniu arhitectural-istoric". Altor categorii de proiectanți pe compartimentele "Rezistența", "Rețele tehnico-edilitare" nu se atestază, astfel toată responsabilitatea revenindule arhitecților și verficatorilor de proiecte a compartimentului "Arhitectura" ce se răsfrânge negativ asupra calității la realizarea lucrărilor de intervenție la monumente. Pregătirea și atestarea profesională a diriginților de șantier și responsabililor tehnici pe domeniul "Patrimoniu arhitectural-istoric", de asemenea, nu se efectuează.

Inițiative care presupun management de proiecte, studii de fezabilitate, accesare și administrare de fonduri care să se răsfrângă asupra monumentelor și siturilor de patrimoniu cultural sunt de ordin particular și în cea mai mare parte nu sunt gestionate de persoane specializate în patrimoniu cultural. Pot fi menționate inițiative de acest gen coordonate de specialiștii din agențiile subordonate Ministerului Culturii în limita efectivului disponibil. Bazele de date geospațiale naționale au fost populate cu referințe tot de către aceste agenții și tot aceiași specialiști se ocupă și de colectarea și documentarea patrimoniului cultural construit, de mediatizarea și popularizarea lui.

În domeniul arheologiei nu există și nu se folosesc tehnologii moderne non-invasive. Lucrări de acest gen se fac doar în colaborare cu experți străini. Se folosesc pe larg însă detectoarele de metale. În 2014 Asociația Istoricilor din Moldova a procurat un magnetometru. La fel specialiștii se conduc în multe cazuri de imaginile din satelit a teritoriului republicii pentru reperarea de posibile situri arheologice.

În domeniul monumentelor arhitecturale nu există specialiști restauratori acreditați. Nu există ingineri și arhitecți specializați în proiecte de restaurare sau de intervenție în zone protejate. *Ministerul Dezvoltării Regionale și Construcțiilor* eliberează licențe pentru arhitecți la categoria de calificare - "patrimoniu arhitectural-istoric", fără a dispune de criterii conforme practicilor internaționale în domeniu. La nivel practic acești arhitecți propun intervenții în disociere cu practicile internaționale de restaurare, proiectele lor fiind în mare parte respinse de *Consiliul Național al Monumentelor Istorice*. Aceeași situație se regăsește și la proiectele de urbanism și planificare spațială care ajung să fie avizate de *Ministerul Culturii*.

Meșterii populari competenți în metode și materiale de construcție tradiționale devin tot mai puțini și sunt extrem de greu de reperat. Tradițiile vernaculare de prelucrare a pietrei, lemnului și fierului ajung să fie descrise doar în lucrări de cercetare etnografică. Câțiva specialiști rămân doar în cadrul muzeelor naționale specializați în lucrări de restaurare și conservare.

În general pot fi evidențiate două tendințe în privința nivelului de calificare profesională al specialiștilor și al autorităților responsabile de gestiunea zonelor istorice protejate:

¹⁰Regulamentul cu privire la atestarea tehnico-profesională a specialiștilor cu activități în construcții, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 329 din 23.04.2009.

1. Există o capacitate profesională satisfăcătoare în domenii tehnice aflate în relație cu abordarea clasică a planificării urbane, ce implică evidența statistică, colectarea datelor și inventarierea obiectelor de patrimoniu.

2. În domenii relativ recente cum ar fi managementul integrat și utilizarea mecanismelor și a tehnologiilor moderne de evidență și planificare, calificarea profesională este mai proastă. Aceeași situație este întâlnită și în cazul colectării de fonduri, a utilizării instrumentelor financiare moderne, a promovării la nivel de comunitate locală și a implicării grupurilor interesate.

În aceste condiții se evidențiază necesitatea unor măsuri pentru ameliorarea situației cadrelor din administrația publică locală și națională și a specialiștilor responsabili de gestiunea patrimoniului urban construit:

- Dezvoltarea unei baze conceptuale și practice de cunoștințe în domeniul managementului integrat al patrimoniului cultural construit și al mediului urban.

- Creșterea ofertei de programe de educație și formare continuă în domeniile managementului urban, al conservării, al restaurării și reabilitării, ingineriei, cercetării arheologice, inclusiv pentru arhitecții ce activează în mediul privat.

- Organizarea vizitelor de studiu, a trainingurilor profesionale și a schimbului de experiență asistat de experți externi în scopul schimbării mentalității și deprinderii unor mai bune abilități de gestiune și control pentru autorități și profesioniști.

- Creșterea ofertei de servicii de consultanță pentru autorități în vederea întăririi capacității administrative și a dezvoltării economice locale.

- Crearea parteneriatelor între instituțiile de învățământ, autoritățile publice, agenți economici și a sectorului civic.

- Încurajarea schimbului de experiență și abilități tehnice în carul programelor de cooperare internațională în domeniul dezvoltării urbane integrate, reabilitării patrimoniului, dezvoltării turismului, etc.

6. Drepturile sectorului privat și al sectorului terțiar (persoane fizice și juridice)

Pe lângă bunuri mobile și imobile, clădirile istorice sunt obiecte ale dreptului de proprietate, atât cele publice cât și cele private¹¹. Exercițarea drepturilor de proprietate asupra monumentelor este prevăzută de către legile Republicii Moldova¹². Legislația națională stipulează în mod foarte clar că privatizarea obiectivelor care reprezintă patrimoniu cultural național este interzisă¹³, tranzacțiile vor fi declarate nule și vor aplica răspunderi prevăzute de Codul Civil¹⁴. Statul își rezervă rolul de preemțiune în cazul contractelor de vânzare sau cumpărare a monumentelor¹⁵, însă această stipulare a fost, totuși, adesea încălcată sau, pur și simplu, neglijată. Deși legislația națională în vigoare prevede anularea tranzacțiilor de alienare a monumentelor istorice realizate cu încălcarea prevederilor legale¹⁶, nu există precedente în aplicarea acestei măsuri.

Totodată, legislația reglementează la modul cel mai general statutul bunurilor imobile de patrimoniu cultural aflate în proprietate privată¹⁷ și principiile de folosirea acestora¹⁸. Așadar,

¹¹ Articolul 7, Legea cu privire la proprietate, 22.01.1991.

¹² Articolul 8, Ibidem.

¹³ Articolul 17 (4), Legea despre cultură. In Monitorul Oficial, 5.08.1999, nr.83-86, p. I, art. 401.

¹⁴ Articolul 9 (2), Legea privind ocrotirea monumentelor, nr. 1530-XII, 22.06.1993.

¹⁵ Articolul 9 (1), Ibidem.

¹⁶ Articolul 9 (2), Ibidem.

¹⁷ Ibidem, Articolul 7 (6).

pentru menținerea integrității monumentului, proprietarul, indiferent de statutul său juridic, se află în obligația de a lua măsuri pentru protejarea acestuia, fără a se stabili clar repertoriul acestor măsuri¹⁹. Este de datoria autorităților publice centrale și locale să supravegheze aplicarea măsurilor de ocrotire a monumentelor²⁰. În această situație proprietarii de construcții istorice trebuie încurajați să le valorifice fără a le pune în pericol autenticitatea și integritatea.

“(2) Dreptul de a dispune de monumente de stat sub formă de bunuri imobile este exercitat de Parlament, de consiliile raionale, municipale, orășenești și comunale.

[...]

(6) Dreptul de a dispune de monumentele ce constituie proprietate privată este exercitat de proprietar”²¹.

Legea privind ocrotirea monumentelor, în scopul prevenirii acțiunilor de distrugere, obligă proprietarii monumentelor să le asigure prin contracte de asigurare, însă nu avem exemple de aplicare practică a acestei prevederi:

“Proprietarii monumentelor sub formă de bunuri imobile sunt obligați să încheie contracte de asigurare, în care se indică valoarea monumentelor și a terenului din zonele lor de protecție stabilită de experți.”²².

Majoritatea cetățenilor consideră că la momentul actual este mai bine ca monumentele să fie în proprietatea statului, altfel riscă să fie distruse, reieșind din interesul economic de moment al persoanelor fizice și juridice. O dovadă în acest sens este campania de evaluare a monumentelor de arhitectură incluse în Registrul național și municipal al Chișinăului realizată de Agenția de Inspectare și Restaurare a Monumentelor, care a constatat că în perioada 1993-2010 au fost demolate 77 de monumente, în 155 de cazuri au fost intervenții arhitecturale ilegale care au prejudiciat autenticitatea monumentelor și a zonelor de protecție ale acestora, iar 17 clădiri istorice sunt într-o stare avansată de ruinare²³.

Legile moldovenești stipulează că monumentele istorice, artefactele arheologice și tezaurile care ar putea fi descoperite sunt protejate²⁴. Persoanele fizice și juridice care în cursul oricăror lucrări descoperă ruine arheologice care pot fi definite drept monumente, vor trebui să înceteze lucrările și să informeze autoritățile locale pe teritoriul cărora au fost găsite vestigiile și să notifice Ministerul Culturii, în scris, în decurs de 48 de ore, pentru a fi luate sub ocrotire și păstrare²⁵. Astfel, proprietarul de pământ, pe terenul căruia sunt descoperite vestigiile arheologice, este obligat să asigure integritatea acestora și, în caz de necesitate, să permită desfășurarea activităților de cercetare și conservare, inclusiv la descoperirea de rămășițe umane²⁶. Totodată, instituțiile statale vor organiza lucrări de conservare și restaurare²⁷ și vor compensa proprietarul de pământ cu echivalentul în bani pentru daunele produse sau pentru terenul trecut în proprietate de stat²⁸.

¹⁸ Ibidem, Articolul 9 (1). Monumentele ce sunt în proprietate privată pot fi vândute, donate sau înstrăinate cu notificarea obligatorie a organelor de stat pentru ocrotirea monumentelor. La cumpărarea-vânzarea monumentelor statul are dreptul de preemțiune. Vezi Articolele 13-16.

¹⁹ Ibidem, Articolul 13.

²⁰ Ibidem, Articolul 15.

²¹ Articolul 7 (2), Ibidem.

²² Articolul 39, Legea privind ocrotirea monumentelor, nr. 1530-XII, 22.06.1993.

²³ Ion Ștefăniță (ed.), Cartea neagră a patrimoniului cultural al municipiului Chișinău, Chișinău, 2010, p. 4.

²⁴ Articolul 32, Codul Funciar al Republicii Moldova, Lege a Republicii Moldova Nr. 828-XII din 25 decembrie 1991.

²⁵ Articolul 20, Legea privind ocrotirea monumentelor, nr. 1530-XII, 22.06.1993.

²⁶ Articolul 32, Codul Funciar al Republicii Moldova, Nr. 828-XII, 25.12.1991.

²⁷ Articolul 25 (2), Legea privind ocrotirea monumentelor, nr. 1530-XII, 22.06.1993.

²⁸ Articolul 32, Codul Funciar al Republicii Moldova, Nr. 828-XII, 25.12.1991.

Acțiuni necesare pentru îmbunătățirea controlului asupra obiectelor de patrimoniu în proprietate privată și reglementarea inițiativelor persoanelor fizice și juridice în acest domeniu:

- Instituțiile statului trebuie să asigure respectarea legislației naționale;
- Realizarea unor campanii de informare privind drepturile, obligațiile cetățenilor în domeniul patrimoniului cultural;
- Promovarea unor programe educative în domeniul dat;
- Implicarea sectorului asociativ și privat în procesul de luare a deciziei care să asigure un parteneriat public-privat bazat pe criterii de transparență și responsabilitate colectivă.

7. Asistență financiară și agenții de reabilitare

Legislația actuală a RM nu prevede posibilitatea susținerii financiare din surse bugetare sau din alte fonduri publice a ONG-urilor și a proprietarilor privați de bunuri de patrimoniu cultural construit, respectiv, a nici unui tip de lucrări de intervenție asupra bunurilor de patrimoniu cultural construit deținut de aceștia. Pentru depășirea acestei situații, Ministerul Culturii a încercat să creeze după exemplul altor țări (dar și după exemplul altor ministere din Republica Moldova, cum ar fi Ministerului Ecologiei, care dispune de Fondul Ecologic Național, sau Ministerul Dezvoltării Regionale și Construcțiilor, care dispune de Fondul Național de Dezvoltare Regională), un *Fond național de conservare/restaurare a monumentelor, însă ideea respectivă nu a fost susținută de instituțiile financiare ale statului.*

În RM deocamdată nu există strategii de reabilitarea/regenerarea orașelor istorice (a mediului istoric construit de aici), respectiv, nici nu au fost vreodată securizate fonduri pentru realizarea practică a reabilitării/regenerării acestora.

În RM deocamdată nu există programe naționale de finanțare a lucrărilor de conservare/restaurare și reabilitare a bunurilor de patrimoniu cultural construit, respectiv, a orașelor istorice/zonelor construite protejate.

Deocamdată în RM nu sunt cunoscute cazuri parteneriate public-private referitoare la bunuri de patrimoniu cultural construit, care pot fi aduse în calitate de exemple pozitive în acest sens.

Există câteva cazuri de atragere de fonduri internaționale pentru conservare/restaurare și reabilitare a bunurilor de patrimoniu cultural construit.

În cadrul proiectului „Hist.Urban. Revitalizarea integrată a orașelor istorice în scopul dezvoltării policentrice durabile” (2008-2009), finanțat de către Comisia Europeană și implementat de Asociația Plai Resurse s-a intervenit la exteriorul monumentului de arhitectură Vila urbană A.Mimi din centrul istoric al Chișinăului. Proiectul respectiv nu poate fi însă plasat printre exemplele bune de urmat, deoarece intervențiile operate la monument au fost realizate cu încălcarea unor reguli elementare în domeniul protejării patrimoniului cultural construit (s-a utilizat tencuială pe bază de ciment, necorespunzătoare monumentului, în contradicție cu tencuiala originală pe bază de var și nisip). Astfel, deoarece tencuielile pe bază de ciment nu corespund din punct de vedere al compoziției chimice și al caracteristicilor fizice parametrilor respectivi ai materialului istoric din care a fost construit monumentul, ea deja pe mai multe sectoare a crăpat și a început să cadă, degradând/dezintegrând totodată piatra de calcar istorică pe care a fost aplicată.

Cel mai de succes caz este cel al cetății medievale de la Soroca. Astfel, Consiliul Raional Soroca a aplicat și a obținut, în cadrul programului Programului Operațional Comun România–Ucraina–Republica Moldova 2007-2013, finanțări din partea Uniunii Europene pentru restaurarea și reabilitarea unuia dintre cele mai valoroase monumente de arhitectură medievală

fortificată din RM – cetatea Soroca. Deoarece RM nu dispune de proiectanți specializați în proiectarea intervențiilor la monumente de arhitectură fortificată și nici de firme de construcție specializate pe operarea intervențiilor asupra bunurilor de patrimoniu cultural construit, concursul pe acest subiect a fost câștigat de o firmă de proiectare și o firmă de construcție cu experiență practică în domeniul respectiv din România.

Legea privind ocrotirea monumentelor, în varianta adoptată de Parlamentul RM în 1993, prevedea expres o serie modalități de susținere/încurajare financiară a proprietarilor de monumente. Însă mecanismul de acordare a acestei susțineri așa și nu a fost creat. În anii care au urmat, Parlamentul, prin decizii succesive, a exclus toate prevederile în cauză din textul legii.

Întru depășirea acestei situații și alinierea legislației naționale la bunele practici internaționale în domeniul susținerii de către stat a proprietarilor privați de bunuri construite protejate, Minsiterul Culturii a elaborat un proiect de lege privind protejarea monumentelor istorice. Proiectul de lege, printre altele, propune crearea unui fond național de conservare/restaurare a monumentelor, crearea unui sistem de susținere a proprietarilor privați de monumente, prin acordare de credite preferențiale, scutiri de impozite, susținere prin cotă-parte a lucrărilor de restaurare și reabilitare a bunurilor construite cu statut de monument etc.

Sugestii pentru ameliorare:

- Crearea cadrului legislativ necesar susținerii financiare (din punct de vedere fiscal și al impozitelor) a proprietarilor și gestionarilor de bunuri de patrimoniu cultural construit;
- Creșterea bugetului pentru activitățile de protejare, conservare și restaurare a obiectivelor de patrimoniu.
- Atragerea surselor de finanțare din exteriorul țării.

8. Cadrul legal pentru patrimoniul cultural

În 1993 a fost adoptată Legea privind ocrotirea monumentelor, act legislativ prin care s-a încercat reglementarea întregului domeniu al patrimoniului cultural, accentul punându-se însă pe patrimoniul cultural construit. Împreună cu legea respectivă a fost aprobat de Parlament și Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat (publicat doar în 2010). Deși legea prevedea adoptarea unui șir de regulamente menite a o ancora temeinic în practică, practic nici unul dintre ele nu a fost elaborat. Unul dintre minusurile de bază ale legii respective au fost prevederile foarte generale, uneori ambigui, referitoare la majoritatea aspectelor de protejare a patrimoniului cultural, precum și lipsa stabilirii/menționii aici a instrumentelor instituționale menite a asigura implementarea practică a atribuțiilor din domeniu ale Ministerului Culturii. Faptul a "permis" desființarea în anii 90 a serviciilor/instituțiilor naționale responsabile de arheologia preventivă, precum și a celei responsabile de ținerea Registrului monumentelor, de evidența, inventarierea, studierea și conservarea/restaurarea monumentelor. La modul general, în acei ani s-a procedat la distrugerea întregului sistem de protejare a patrimoniului cultural imobil moștenit de la desființarea fostei URSS, necreându-se în loc nimic nou.

În anii 90 au fost adoptate câteva legi care au reglementat modul de gestiunarea unor componente ale patrimoniului cultural mobil. Astfel, în 199 a fost adoptată Legea privind fondul arhivistic al Republicii Moldova, în 199 – Legea bibliotecilor, iar în 199 a fost adoptată Legea muzeelor. În 1999 a fost adoptată Legea culturii.

Începând cu anul 2001 Republica Moldova a aderat la o serie de tratate internaționale din domeniul patrimoniului cultural, dintre care 11 convenții, ratificându-le prin legi speciale (Convenția privind protejarea patrimoniului arhitectural al Europei și Convenția europeană privind protejarea patrimoniului arheologic (2001), Convenția UNESCO privind protejarea patrimoniului mondial natural și cultural (2002) etc.). Însă, nu s-au luat măsuri pentru implementarea lor în practică, deși conform prevederilor constituționale ele sunt acte normative obligatorii.

La finele primului deceniu al secolului al XXI-lea, s-a pus problema reconstituirii sistemului național de protejare a patrimoniului cultural. Au fost elaborate, în baza prevederilor convențiilor și bunelor practici europene și internaționale din domeniu, o serie de legi menite a reglementa segmente distincte ale patrimoniului cultural, creându-se/stabilindu-se instrumentele instituționale aferente. Totodată, au fost elaborate și mai multe regulamente aferente acestor legi, pentru asigurarea aplicării lor eficiente.

În 2010 fost adoptată Legea protejării patrimoniului arheologic.

În 2011 a fost adoptată Legea monumentelor de for public și Legea protejării patrimoniului cultural național mobil.

În 2012 a fost adoptată Legea salvagădării patrimoniului cultural imaterial.

Actualmente, Ministerul Culturii a elaborat și a introdus în circuitul de avizare două legi care vor încheia seria de acte legislative naționale din domeniul patrimoniului cultural: Legea protejării monumentelor istorice (de arhitectură și urbanistică (orașe istorice)) și Legea mormintelor și operelor comemorative de război (odată cu adoptarea acestor legi, Legea din 1993 privind ocrotirea monumentelor va fi abrogată).

Pentru a asigura funcționarea practică eficientă a legislației din domeniu, Ministerul Culturii a planificat elaborarea unor acte normative menite a modifica/completa actele normative naționale din domeniile conexe protejării patrimoniului cultural (domeniul protejării mediului, construcțiilor și amenajării teritoriului, turismului, codurile penal și administrativ). Aceste modificări sunt menite, totodată, asigurării interacțiunii practice între actele normative din domeniile de referință.

Toți proprietarii și gestionarii bunurilor de patrimoniu cultural imobil, inclusiv autoritățile religioase din Republica Moldova, conform prevederilor legislației în domeniu, sunt obligați a le întreține și proteja în modul corespunzător bunurile în cauză. Spre regret, deocamdată există doar puține exemple de respectare de către aceste autorități a obligațiilor prevăzute de legislația din domeniu. Acte legislative/normative specializate pe protejarea bunurilor de patrimoniu cultural religios nu există.

Legislația națională în domeniul protejării patrimoniului cultural nu divizează/ nu discriminează acest patrimoniu pe criterii etnice sau de grup, prevăzând protejarea uniformă a acestuia. În calitate de exemplu, poate servi municipiu Chișinău, unde patrimoniul cultural construit este opera tuturor grupurilor etnice care au locuit în localitate de-a lungul istoriei (în majoritatea cazurilor neexistând nici un fel de criterii de atribuire etnică a acestuia), care au locuit aici de-a lungul secolelor, monumentele de arhitectură datorate tuturor grupurilor etnice fiind prezente în registrele/listele de protecție adoptate atât la nivel național, cât și la nivel local.

Acțiuni necesare pentru actualizarea și definitivarea textelor legale referitoare la patrimoniul cultural și la implementarea legislației existente și a convențiilor ratificate:

- Armonizarea legislației naționale conform prevederilor convențiilor internaționale semnate de către R. Moldova;
- Elaborarea unui mecanism de monitorizare a implementării în practică a legislației în domeniul protejării patrimoniului cultural imobil.

9. Relația dintre legislația aferentă patrimoniului cultural și alte legi și politici

9.1 Evaluarea planificării spațiale și urbane și a studiilor strategice de mediu (construit)

Amenajarea teritoriului este expresia spațială a patru tipuri de politici: economice, sociale, ecologice și culturale. Activitățile de urbanism și amenajare a teritoriului în Republica Moldova se desfășoară conform **Legii privind principiile urbanismului și amenajării teritoriului**²⁹ care include elaborarea, avizarea, aprobarea și modificarea documentației de urbanism și amenajare a teritoriului, studiile de fundamentare, cercetările științifice prealabile, modul de gestionare a teritoriilor, construcțiilor și amenajărilor, elaborarea actelor normative, precum și controlul asupra realizării și exploatării construcțiilor și amenajărilor în strictă conformitate cu cerințele legislației privind urbanismul și amenajarea teritoriului³⁰.

Activitatea de urbanism are drept scop³¹, pe lângă realizarea obiectivelor privind utilizarea rațională și echilibrată a terenurilor necesare funcționării localităților, determinarea structurii funcționale a localităților, asigurarea unei locuiri corespunzătoare cerințelor și nivelului de dezvoltare a societății, asigurarea esteticii compoziționale în realizarea cadrului construit și amenajarea cadrului natural din localități, protejerea populației, cadrului natural și construit contra poluării, riscurilor naturale și tehnologice previzibile, precum și protejerea, conservarea și acordarea statutului corespunzător de valoare monumentelor culturii și naturii.

În corespundere cu aceste obiective, autoritățile administrației publice locale întocmesc, în limitele competenței stabilite, programe de organizare și de dezvoltare urbanistică a localităților. Conducerea tehnică nemijlocită a activității de urbanism în localități se efectuează de către serviciile de arhitectură și urbanism ale autorităților administrației publice locale, în conformitate cu legislația și cu normele tehnice.

Documentația de urbanism și amenajare a teritoriului prevede elaborarea măsurilor de protecție și utilizare a patrimoniului istoric, cultural și natural. În acest scop, pentru planurile de amenajare a teritoriului se execută scheme de amplasare a monumentelor de istorie, arheologie, urbanism și arhitectură, zonelor și rezervațiilor naturale, iar pentru planurile urbanistice generale ale localităților - planuri respective de situație și de stabilire a zonelor de protecție.

Planul urbanistic general se întocmește pentru întreg teritoriul localității, inclusiv pentru toate teritoriile necesare funcționării și dezvoltării acesteia și cuprinde o componentă directoare și o componentă reglementatoare.

Planul urbanistic zonal³² se întocmește pentru o parte din teritoriul unei localități sau pentru un teritoriu predestinat funcționării și dezvoltării localității și de asemenea cuprinde o componentă directoare și o componentă reglementatoare.

Planul urbanistic de detaliu reprezintă documentația prin care se stabilesc condițiile de amplasare și executare într-un anumit teren a uneia sau mai multor construcții cu destinație precizată. Această documentație se întocmește numai în baza planului urbanistic general aprobat și a certificatului de urbanism pentru proiectare.

Responsabilitatea pentru elaborarea și aprobarea planurilor locale de amenajare a teritoriului, planurilor urbanistice și regulamentelor de urbanism le revine autorităților administrației publice locale. Actualmente procedura de elaborare, avizare, expertizare și

²⁹Legea nr. 835-XIII din 17.05.1996 privind principiile urbanismului și amenajării teritoriului

³⁰ Ibidem, art.2, alin.(1).

³¹ Ibidem, art.5, alin. (1), lit. e) și f).

³² Ibidem, art.14

aprobare a documentației de urbanism este una anevoioasă, care generează un șir de consecințe, precum:

a) dificultăți în evidența strictă și operativă a teritoriilor, imobilelor, rețelelor edilitare, de transport și comunicații;

b) agravarea situației urbanistice și de mediu;

c) adoptarea unor decizii inoportune privind valorificarea terenurilor, construirea, reutilizarea, modernizarea și reprofilarea întreprinderilor, utilizarea resurselor naturale;

d) degradarea celor mai importante sisteme de transport și comunicații;

e) deteriorarea patrimoniului natural și construit;

f) extinderea practicii construcțiilor neautorizate;

g) lipsa politicilor sectoriale teritoriale și, ca urmare, necunoașterea priorităților și căilor de eliminare a disfuncționalităților.

Astfel, este necesară revederea procedurilor, pentru simplificarea și elaborarea documentației de urbanism conform metodologiei moderne în domeniu, ceea ce este indispensabil în condițiile dezvoltării relațiilor de integrare în spațiul european. Documentația de urbanism, întocmită conform principiilor planificării și dirijării centralizate, dezvoltării extensive a teritoriilor, a devenit învechită, inefficientă și inaplicabilă în condițiile promovării noilor relații socio-economice. Actualmente, în condițiile când baza legislativ-normativă în domeniul urbanismului și amenajării teritoriului se consideră constituită și pretutindeni se promovează descentralizarea funcțiilor și delegarea acestora, în teritoriu se constată lipsa inițiativei și, deseori, iresponsabilitatea autorităților administrației publice locale, care, în ultimă instanță, nu și exercită funcțiile legale de asigurare a tuturor localităților și teritoriilor cu documentația de urbanism și amenajare a teritoriului. Situația în domeniu necesită elaborarea și aplicarea în continuare a unor măsuri concrete privind asigurarea localităților cu planuri de amenajare a teritoriilor, urbanistice și documentație de urbanism.

În conformitate cu datele prezentate de către autoritățile administrației publice locale s-a stabilit că, la moment, 19 localități din 57 de localități urbane dispun de documentație de urbanism elaborată sau în curs de elaborare, ceea ce constituie 33 % din toate localitățile urbane. Din 1614 localități rurale, documentația de urbanism este elaborată și adaptată la condițiile socio-economice noi sau se află în curs de elaborare pentru 17 localități, ceea ce constituie 1 % din toate localitățile rurale. (În perioada anilor 1952-1991 cca 99% din localitățile rurale și 100% din localitățile urbane au fost asigurate cu planuri urbanistice generale, care la moment sunt depășite/învechite moral.) Actualmente, situația de asigurare a localităților Republicii Moldova cu planuri urbanistice generale actualizate, precum și efectele acesteia, poate fi apreciată ca una critică.

Pentru ameliorarea situației privind dezvoltarea durabilă a localităților, prin excluderea edificării construcțiilor și planificării localităților fără o politică și strategie prestabilită, precum și asigurarea localităților cu documentație de urbanism de către Guvernul Republicii Moldova a fost adoptat **Programul pe termen mediu de elaborare a planurilor urbanistice la nivel de localități pe anii 2013-2016**³³. Responsabilitatea privind elaborarea planurilor urbanistice generale revine autorităților administrației publice locale.

În acest context este necesar de menționat că, deși Legea privind principiile urbanismului și amenajării teritoriului (1996) prevede expres că activitatea de urbanism cuprinde printre altele și prevederi referitoare la protejarea, conservarea și punerea în valoare a patrimoniului cultural,

³³Hotărârea Guvernului nr. 493 din 04.07.2013 cu privire la Programul pe termen mediu de elaborare a planurilor urbanistice la nivel de localități pe anii 2013-2016.

Planul de Amenajare a Teritoriului Național (PATN) elaborat în 2007 nu conține prevederi referitoare la patrimonial cultural imobil al Republicii Moldova. În același mod, majoritatea planurilor urbanistice existente ale localităților RM nu conțin informația necesară pentru dezvoltarea durabilă a bunurilor de patrimoniu cultural existente aici. De menționat și situația complicată în care se află patrimoniul cultural în unele localități, inclusiv în municipiul Chișinău (în care pe parcursul anilor a luat amploare practicile ilegale de intervenție în zona construită protejată a Centrului Istoric), care conduc la degradarea, mutilarea și distrugerea patrimoniului arhitectural și arheologic protejat de stat din RM. O problemă majoră constă și în faptul ignorării legislației în vigoare pentru domeniul protejării patrimoniului cultural de către administrațiile publice locale și proiectanții la elaborarea documentației de urbanism. Ca exemplu poate servi Planul Urbanistic General al Municipiului Chișinău, aprobat de Consiliul municipal cu ignorarea avizelor negative ale Ministerului Culturii și Academiei de Științe a Moldovei, care nu conține prevederi privind monumentele de istorie și cultură protejate de stat, prevederi referitoare la zona Nucleului Istoric al capitalei monument de categorie națională protejat de stat, precum și soluții care contravin legislației în vigoare în domeniul protejării patrimoniului cultural național. Aceeași situație e și cu Planul Urbanistic Zonal al Centrului Istoric al Chișinăului (PUZ Chișinău).

În anul 2000 fost elaborat și aprobat de Guvern **Regulamentul privind zonele protejate naturale și construite**³⁴.

Regulamentul stabilește criteriile de delimitare a zonelor protejate naturale și construite în documentația de urbanism și amenajare a teritoriului, exigențele de bază pentru conservarea, punerea în valoare a acestor zone, determină competențele autorităților publice centrale și locale în acest domeniu, propune reglementări speciale pentru situri, rezervații etc. și este obligatoriu pentru autoritățile administrației publice centrale și locale, instituțiile de proiectare, persoane fizice și juridice implicate în procesul de elaborare a documentației de urbanism și amenajare a teritoriului, proiectelor zonelor protejate a patrimoniului natural și construit, gestionare, construcție, reconstrucție, restaurare, conservare, utilizare sau efectuarea altor intervenții în zonele, siturile, monumentele, landșafturile de interes național sau local, parcuri și grădini istorice, etc.

Necesitatea efectuării studiilor de fundamentare și elaborării unui proiect al zonei protejate, precum și a întocmirii concomitente a unui plan urbanistic zonal (PUZ) sau plan urbanistic de detaliu (PUD) pentru un teritoriu cu un bogat patrimoniu construit se determină prin prevederile regulamentului local de urbanism și se comunică prin Certificatul de urbanism persoanelor fizice și juridice interesate.

Proiectul zonei protejate a patrimoniului natural și construit este elaborat de instituțiile de proiectare, care posedă licențe pentru elaborarea documentației de urbanism și restaurarea monumentelor de istorie și cultură și conține documentație scrisă și desenată, precum imagini din materialele de arhivă și actuale privind aspectul exterior al monumentului și amenajarea teritoriului aferent, propuneri de perimetrare a zonelor protejate, încadrarea în teritoriu, fișa istorică de prezentare a monumentului, regulamentul de intervenție în zonă și propuneri de punere în valoare a patrimoniului existent, etc. De asemenea proiectul include și definirea caracteristicilor zonelor protejate și întocmirea fișei de prezentare, care cuprinde elementele de patrimoniu natural și construit existente în zonă, factori de deteriorare a patrimoniului existent și gradul de importanță a patrimoniului (local, național, internațional), restricțiilor sau facilităților în zonă și modul de valorificare a potențialului existent, stabilirea reglementărilor pentru diferite grade de protejare, impactul politicii de protejare a zonei respective asupra zonelor învecinate ș.a.

³⁴ Regulamentul privind zonele protejate naturale și construite, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 1009 din 05.01.2000

Totuși, din anul 2000 până astăzi nu a fost elaborate nici un proiect de zonă construită protejată.

În condiția când nu există o legislație care să arate și să promoveze clar beneficiile posibile de pe urma protejării și valorificării patrimoniului cultural, în societate, inclusiv în mediul politic, în mare lipsește înțelegerea rolului acestuia pentru dezvoltarea durabilă a localităților, precum și a metodelor care fac posibilă promovarea acestui rol.

În Republica Moldova nu există acte normative referitoare la efectuarea unor analize strategice de mediu care să ia în calcul (în sensul acceptat în documentele de politici europene în domeniu) componenta de patrimoniu cultural imobil, prin analiza impactului posibil asupra acestuia. Respectiv, nedisponând de specialiști pregătiți în acest sens, de documente normative și metodologii moderne în domeniu, componentele de patrimoniu cultural construit, de cele mai multe ori, sunt subestimate sau chiar se neglijează, iar zonele de dezvoltare moderne se amplasează direct peste zonele istorice ale localităților cu consecințele de rigoare asupra patrimoniului cultural construit

În aceeași ordine de idei, putem menționa că în Republica Moldova nu există ghiduri pentru construcții noi în zonele construite protejate, nici pentru reabilitarea clădirilor istorice și a siturilor arheologice.

Planurile urbanistice și de amenajare a teritoriului, de regulă, nu cuprind toate elementele supuse protejării (inclusive zonele tampon ale acestora), ele nu sunt însoțite de reglementări specifice și suficiente privind protejarea, salvagardarea și utilizarea acestora, precum se procedează în țările europene cu tradiție în domeniul protejării patrimoniului cultural urban.

Patrimoniul cultural imobil își găsește doar reflectare parțială în planurile de referință istorico-culturale și în planurile urbanistice generale (bunurile respective fiind tratate mai degrabă în calitate de restricționare a dezvoltării, decât un potențial de dezvoltare durabilă.)

Documentele cadastrale nu reflectă bunurile de patrimoniu cultural imobil, respectiv, nici detalii referitor la caracteristicile bunurilor protejate.

Deși în conformitate cu convențiile CoE ratificate de Republica Moldova din domeniul patrimoniului arhitectural și cel arheologic țara noastră s-a obligat să implementeze o politică care să asigure includerea protejării patrimoniului arhitectural printre obiectivele esențiale ale urbanismului și amenajării teritoriului și să asigure luarea în considerare a acestui imperativ în toate etapele de elaborare a planurilor de amenajare a teritoriului și de urbanism – aceste obligațiuni rămân în cea mai mare parte neimplementate. Aceste deziderate nu își găsesc reflectare în actele normative naționale în vigoare. Deoarece actele în cauză nu conțin prevederi referitoare la principiile de protejare și dezvoltare durabilă a mediului istoric arhitectural al orașelor, nici a bunurilor de patrimoniu cultural imobil, aceste principii în Republica Moldova nu au fost luate drept bază nici la nivel de bune practici internaționale pentru elaborarea și implementarea aici a unor politici urbane specifice.

Republica Moldova nu dispune de o politică urbanistică axată pe principiile internaționale recunoscute de protejare/valorificare a orașelor istorice/zonelor construite protejate.

Arhitecții care lucrează cu planurile urbanistice nu dispun de studii în domeniul urbanismului și managementului orașelor istorice/zonelor construite protejate și nu sunt antrenați în traininguri pe acest subiect.

Acțiuni care pot îmbunătăți integrarea între mecanismele de planificare spațială și de protejare a patrimoniului cultural imobil

1. Consolidarea legislativă, instituțională a sistemului național de protejare a patrimoniului cultural, pentru trecerea la standardele europene în domeniu și crearea condițiilor legislative necesare pentru salvagardarea patrimoniului cultural imobil al Republicii Moldova. Formarea sistemului de documentare și evidență a patrimoniului cultural imobil.
2. Includerea în legislația națională din domeniul construcțiilor, urbanismului și amenajării teritoriului a unor prevederi actualizate, în conformitate cu bunele practici europene și internaționale, referitoare la patrimonial cultural imobil, la protejarea și dezvoltarea durabilă a zonelor construite protejate.
3. Elaborarea conceptului Planului de amenajare a teritoriului național și a Planurilor regionale care să cuprindă principii univoce și suficiente referitoare la patrimoniul cultural imobil.
4. Instituirea unui moratoriu temporar la proiectarea și construirea de obiecte noi, modificarea tramei stradale istorice, schimbarea configurației și destinației urbanistice a parcurilor și scuarilor, precum și la demolarea fondului istoric de clădiri în cadrul Nucleului Istoric al municipiului Chișinău și în zona lui de protecție, până la corectarea și completarea Planului Urbanistic General al municipiului Chișinău, în corespundere cu legislația în vigoare privind protejarea patrimoniului cultural și cerințele documentelor în domeniu ale UNESCO și Consiliului Europei ratificate de Republica Moldova.
5. Asigurarea ca lucrările de terasament sau de excavare din Nucleul Istoric al orașului Chișinău și în zonele de protecție a monumentelor din localitățile țării să se execute în baza coordonării cu Ministerul Culturii și sub supravegherea unui arheolog atestat.
7. Crearea sistemului instituțional de pregătire a cadrelor în domeniul protejării patrimoniului cultural și perfectarea sistemului de atestare a tuturor categoriilor de specialiști în construcții pentru acordarea dreptului de intervenție la patrimoniul cultural construit. Colaborarea cu ministere ale culturii din țările cu experiență avansată în protejarea patrimoniului, sau alte organizații internaționale, pentru facilitarea schimburilor între specialiști, organizarea de cursuri, masterate, doctorate, etc.
8. Elaborarea normativelor în construcții privind Expertiza tehnică a monumentelor; privind Modul de elaborare și conținutul-cadru al documentației de proiect pentru restaurarea monumentelor; privind Executarea lucrărilor de restaurare, ș.a.
10. Expertizarea tehnică, inventarierea și documentarea patrimoniului cultural construit. Formarea Cadastrului patrimoniului cultural imobil.

Este necesară implementarea în RM a prevederilor convențiilor CoE ratificate de țara noastră referitoare la protejarea patrimoniului arhitectural și arheologic, care prevăd ca patrimoniul cultural respectiv să devină un element esențial al politicilor urbanistice în Republica Moldova și ca acest deziderat să fie luat în considerație în cadrul tuturor etapelor de elaborare a documentațiilor de urbanism.

În acest sens este necesară formarea unei politici urbanistice referitoare la orașele istorice/zonă construite protejate ajustate/raliate la documentele și la bunele practici europene/internaționale în domeniul patrimoniului cultural imobil. Este necesar de introdus în legislația țării referitoare la dezvoltarea urbanistică/de amenajare a teritoriului și în cea referitoare la patrimonial cultural imobil prevederi suficiente referitoare la măsurile de protecție/management a siturilor/orașelor istorice/zonelor construite protejate. Legislația cadastrală trebuie modificată în măsura ca să asigure reflectarea în documentația de referință a bunurilor de patrimoniu cultural imobil (Formarea Cadastrului bunurilor de patrimoniu cultural imobil).

Este necesară pregătirea/formarea specialiștilor în urbanismul și managementul orașelor istorice/zonelor construite protejate.

Este necesar de început implementarea în Republica Moldova a documentelor și bunelor practici europene în domeniul protejării și valorificării patrimoniului cultural urban. Este necesară depășirea percepției orașelor istorice în calitate de o sumă de clădiri istorice separate – ci în calitate de ansamblu/oragnism urbanistic unic, cu caracteristici spațiale/structurale/volumentrice/stilistice care necesită a fi perpetuate și/sau regenerate (mediul istorico-arhitectural). Pentru aceasta este necesară modificarea respective a actelor normative care stau la baza gestionării domeniului urbanismului în Republica Moldova.

9.2 Construcții, dezvoltare și asigurarea infrastructurii

Modul de elaborare de către Administrațiile publice locale a Certificatului de urbanism pentru proiectare și a Autorizației de construire se efectuează în conformitate cu prevederile **Legii privind autorizarea executării lucrărilor de construcție**³⁵. **Certificatul de urbanism** pentru proiectare se elaborează în baza documentației de urbanism și de amenajare a teritoriului de către organele locale de arhitectură și urbanism din cadrul administrației publice locale³⁶.

Autorizarea executării construcțiilor în localitățile urbane se face în baza documentației de urbanism , iar autorizarea executării construcțiilor în parcuri naționale, rezervații naturale, precum și în alte zone protejate, de interes național, delimitate potrivit legii, se face conform legislației în vigoare cu avizul Ministerului Dezvoltării Regionale și Construcțiilor, Ministerului Culturii și al Ministerului Mediului³⁷.

Autorizarea executării construcțiilor în zonele care cuprind valori de patrimoniu cultural construit, de interes național, se face în baza avizului Ministerului Culturii și în baza planului urbanistic zonal sau celui detaliat, elaborate pentru aceste zone .

Autorizarea executării construcțiilor în zonele care cuprind valori de patrimoniu cultural construit, de interes local, conform Regulamentului³⁸, declarate și delimitate prin hotărâre a administrației publice locale, se face în baza avizului Ministerului Culturii.

Autorizarea executării lucrărilor de construcții, care au ca obiectiv cercetarea, conservarea, restaurarea sau punerea în valoare a monumentelor istorice, conform Regulamentului³⁹ se face în conformitate cu avizul Ministerului Culturii, în condițiile stabilite de legislație.

Pentru obținerea **Autorizației de desființare** a unui monument de arhitectură/istorie, conform prevederilor legii⁴⁰ solicitantul va obține avizul pozitiv al Ministerului Culturii și avizul de expertiză arheologică pentru determinarea prezenței/lipsei vestigiilor arheologice, emis de Agenția Națională Arheologică.

Referitor la introducerea a unei noi forme de autorizare pentru lucrările de dezvoltare, cum ar fi un permis de patrimoniu în legătură cu noi dezvoltari în cadrul unei zone protejate sau în zona tampon a unui obiect protejat, sau într-o zonă de protecție care acoperă un oraș istoric în general, suplimentar la autorizația de construcție, actualmente nu este oportună, ținând cont și de numărul exagerat de proceduri și acte permissive în Republica Moldova pentru executarea lucrărilor de construcții menționat și în raportul "*Doing Business 2015*", elaborat de către Banca Mondială.

³⁵ Legea nr. 163 din 09.07.2010 privind autorizarea executării lucrărilor de construcție

³⁶ Ibidem, art.4, alin (1)

³⁷ Regulamentului general de urbanism, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.5 din 05.01.1998

³⁸ Ibidem, pct.32.

³⁹ Ibidem, pct.33.

⁴⁰ Ibidem, art.17, alin. (1), lit. f) și g)

Astfel, conform Raportului "Doing Business 2015", Republica Moldova a pierdut 5 poziții la capitolul obținerii autorizațiilor în construcții, față de anul precedent și se plasează pe locul 175 din 189 economii. Pentru a obține toate actele necesare, agentul economic trebuie să treacă 27 de proceduri, dublu față de media europeană, iar procesul durează nu mai puțin de 247 de zile. Acest raport este în multe cazuri utilizat drept argument pentru anularea avizului Ministerului Culturii pentru lucrările de intervenție asupra bunurilor de patrimoniu cultural construit și arheologic pe motivul existenței unui număr exagerat de proceduri și acte permise necesare pentru autorizarea lucrărilor de construcții.

Odată cu operarea modificărilor în anul 2013 la Legea privind autorizarea executării lucrărilor de construcții, privind avizarea schițelor de proiect și a documentației de proiect de către Consiliul Național al Monumentelor Istorice de pe lângă Ministerul Culturii, în cazul intervențiilor la monumentele de istorie, artă și arhitectură sau în zonele construite înscrise în Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat este necesară obținerea de către investitor/beneficiar a avizului de expertiză arheologică și a certificatului de descărcare de sarcina arheologică de la Agenția Națională Arheologică, obligatorii pentru obținerea Certificatului de Urbanism și a Autorizației de construire.

Legislația existentă nu prevede elaborarea unor Studii sociale de Impact în cazul proiectelor majore de construcții ori de infrastructură axate pe posibilul impact asupra patrimoniului cultural construit sau arheologic, peisajelor culturale sau asupra mediului istorico-cultural al orașelor istorice.

Pentru îmbunătățirea integrării dintre procedurile de autorizare, pentru a asigura protejarea bunurilor de patrimoniu de la dezvoltările dăunătoare ar trebui de întreprins următoarele acțiuni:

1. Elaborarea de către Ministerul Culturii a unui Regulament privind intervenția în zonele de protecție ale monumentelor.

2. Perfectarea legislației privind autorizarea lucrărilor de construcție inclusiv și de intervenție la patrimoniul cultural construit și armonizat cu legislația similară a Uniunii Europene.

3. Introducerea în codurile penal și administrativ a unei responsabilități univoce și suficiente pentru acțiunile care aduc prejudicii bunurilor de patrimoniu cultural imobil, inclusiv, pentru funcționarii care eliberează acte permise fără respectarea legislației în domeniul patrimoniului cultural.

4. În susținerea obligațiilor deja asumate prin acte internaționale precum Convenția de la Granada privind protecția patrimoniului arhitectural al Europei, distrugerea deliberată sau prin neglijență, precum și mutilarea unor bunuri ale patrimoniului cultural național trebuie contracarate prin măsuri de protecție preventive extreme precum **exproprierea pentru cauzăde utilitate publică a bunurilor patrimoniului cultural național puse în pericol** sau, în cazuri descrise de legea penală, chiar prin măsuri extreme precum confiscarea bunurilor patrimoniului cultural național puse în pericol.

9.3 Alte legi

Actele naționale existente din domeniul investițiilor, taxelor/impozitelor, restituției, exproprierii, drepturilor omului și educației nu fac referință la domeniul patrimoniului cultural construit.

În Legea cu privire la proprietate (art.8) se menționează că modul de exercitare a dreptului de proprietate asupra monumentelor se stabilește de legislația Republicii Moldova.

Codul Penal al RM se referă la patrimoniul cultural construit în cadrul art.221 stabilind pentru distrugerea sau detriorarea intenționată a monumentelor o serie de amende, însă fără a stabili

necesitatea recuperării prejudiciului adus monumentului distrus sau deteriorat. Codul Contravențional al RM se referă la patrimoniul cultural construit în cadrul art.74 stabilind pentru încălcarea regulilor de protejare a monumentelor o serie de amenzi simbolice. Practica juridică a RM deocamdată nu cunoaște exemple de aplicare a prevederilor acestor coduri.

Codul Funciar al RM (art.59) stabilește limitări în exercitarea pe terenurile de valoare istorico-culturală, din care fac parte bunurile de patrimoniu cultural construit, a activităților care contravin destinației lor speciale. Deoarece în legislația din domeniul patrimoniului cultural această prevedere nu există și, respectiv, ea nu explică care sunt parametrii speciali ai acestor terenuri (în ce constă destinația lor specială), iar în codurile contravențional și penal nu sunt stabilite sancțiunile care se aplică la încălcarea acestei destinații a terenurilor, prevederea în cauză a Codului Funciar nu a putut fi aplicată vreodată în practică.

Legea cu privire la organizarea și desfășurarea activității turistice include monumentele în cadrul conceptului de "resursă turistică". Totodată, față de organizatorii activităților turistice (turoperatorii) nu sunt stabilite responsabilități legate de protejarea "resurselor turistice".

Actele legislative existente din domeniul patrimoniului cultural nu conțin prevederile necesare (sau ele nu sunt univoce, permițând interpretări) pentru construirea la nivel național a unui sistem normativ coordonat și integrat în domeniul de referință.

Este necesar de stabilit prevederi exate, foarte clare în legislația națională din domeniul patrimoniului cultural construit, ulterior procedându-se la introducerea referințelor necesare în actele normative conexe a altor ministere – pentru crearea în acest domeniu a unui sistem normativ național viabil.

Alte acțiuni necesare pentru îmbunătățirea procedurilor de coordonare și integrare:

- Crearea unui cadru normativ care să stimuleze sponsorizările în domeniul protejării patrimoniului cultural imobil;
- Crearea unui cadru normativ care să susțină din punct de vedere fiscal și al impozitelor proprietarii de pună credință a monumentelor istorice.
- Crearea unei sinergii a tuturor actelor normative naționale care fac referire la patrimoniul cultural imobil.

10. Sistemul de inventarierie, documentare și procesul de planificare

Din punct de vedere al numărului siturilor și ariilor culturale și naturale desemnate cu statut prioritar de protejare și finanțare, la moment Guvernul nu are stabilită o astfel listă. Însă din numărul total de 15000 de situri culturale se distinge *Rezervația cultural-naturală Orheiul Vechi* care are un statut special și asupra căreia Guvernul atrage o atenție mai mare, deoarece aceasta constituie cel mai important sit cultural din Republica Moldova, aflându-se și în procesul de nominalizare pentru a fi înscris în Lista Patrimoniului Cultural Mondial al UNESCO.

Pe lângă cele 5206 situri înregistrate în Registrul național, o serie de monumente de importanță locală și regională sunt incluse în registrele locale (raionale și municipale). Legea privind ocrotirea monumentelor obligă instituțiile de stat responsabile să monitorizeze și să examineze sistematic starea monumentelor istorice. Inspectarea și evaluarea situației reale a

monumentelor arhitecturale incluse în registru a fost inițiată de către Agenția de Inspectare și Restaurare a Monumentelor abia în aprilie 2010⁴¹:

“Organele de Stat pentru ocrotirea monumentelor sânt obligate să cerceteze sistematic starea în care se află monumentele în scopul de a elabora programe științific întemeiate pentru lucrări de restaurare și de conservare și de a garanta la timp asigurarea materială și documentară a lucrărilor”⁴².

Registrul monumentelor ocrotite de stat a fost aprobat de către Parlamentul Republicii Moldova în 1993, dar a fost publicat în Monitorul Oficial abia în februarie 2010⁴³. Nepublicarea registrului național timp de 17 ani a lipsit monumentele istorice de dreptul de a fi protejate de stat, întrucât statutul de monument ocrotit se aplică doar acelor monumente care au fost înregistrate în Registrul monumentelor ocrotite de stat al Republicii Moldova:

“(1) Monumentele sunt obiecte sau ansambluri de obiecte cu valoare istorică, artistică sau științifică, care reprezintă mărturii ale evoluției civilizațiilor de pe teritoriul republicii, precum și ale dezvoltării spirituale, politice, economice și sociale și care sunt înscrise în Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat.”⁴⁴.

Prevederile punctului 2 vin în contradicție cu cele ale punctului 1 al aceluiași articol deoarece el stipulează faptul că toate monumentele situate pe teritoriul Republicii Moldova fac parte din patrimoniul său cultural și natural și sunt ocrotite de stat. Atât cetățenii simpli cât și reprezentanții instituțiilor statale s-au pomenit într-o situație confuză. În majoritatea cazurilor de sustragere de la responsabilitatea pentru deteriorarea sau distrugerea bunurilor culturale a fost invocat faptul că monumentul nu a fost inclus în Registru sau că Registrul nu a fost publicat în Monitorul Oficial și, în consecință, nu ar avea valoare juridică. Mai mult, articolul 14 al Legii privind ocrotirea monumentelor obligă deținătorii de bunuri culturale să respecte legislația Republicii Moldova privind protejarea monumentelor doar dacă acestea sunt înregistrate în Registrul monumentelor:

“Deținătorii cu orice titlu juridic ce posedă, folosesc sau păstrează monumente cu valoare istorică, artistică sau științifică luate la evidență sau înscrise în registrul monumentelor sânt obligați să respecte prevederile prezentei legi, condiție ce se include în actele de proprietate, de cumpărare-vânzare sau de închiriere.”⁴⁵.

În afară de legi, mai există o listă de regulamente care au menirea să implementeze prevederile normative și să reglementeze relațiile juridice între diferite ramuri cu impact asupra patrimoniului cultural⁴⁶. Un exemplu, în acest sens, reprezintă *Regulamentul general de urbanism* aprobat prin Ordinul nr. 5 al Guvernului Republicii Moldova din 5 ianuarie 1998. Sau, *Regulamentul privind zonele protejate naturale și construite* din 2001 care reafirmă prevederile conform cărora forma de administrare pentru ocrotirea patrimoniului construit poate fi stabilită doar atunci când acesta este inclus în registrul monumentelor:

⁴¹ Deși Agenția a fost creată încă în anul 2006 în cadrul Ministerului Culturii, activitatea acesteia s-a făcut vizibilă abia începând cu anul 2010.

⁴² Articolul 30, Legea privind ocrotirea monumentelor, nr. 1530-XII, 22.06.1993.

⁴³ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 15-17, 2010.

⁴⁴ Articolul 1 (1), Legea privind ocrotirea monumentelor, no. 1530-XII, 22.06.1993.

⁴⁵ Articolul 14, Legea privind ocrotirea monumentelor, nr. 1530-XII, 22.06.1993.

⁴⁶ Regulamentul privind zonele protejate naturale și construite, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 1009 din 05.10.2000, Regulamentul general de urbanism, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 5 din 05.01.1998, Regulamentul privind certificatele de urbanism și autorizațiile de construcție sau demolare a construcțiilor și amenajărilor, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 360 din 18.04.1997.

“În cazul patrimoniului construit, regimul de zone protejate se stabilește pentru monumentele incluse în Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat și în registrele monumentelor unităților administrativ-teritoriale.”

Primăriile orașelor și consiliile raionale sunt obligate să elaboreze și să administreze Registrele monumentelor de importanță locală, document care trebuie să devină unul de bază atât în procesul de ocrotire a patrimoniului cultural cât și în cel de dezvoltare urbană și regională. Legislația prevede obligativitatea pentru aceste consilii de a aloca resurse financiare în bugetele lor anuale pentru menținerea, conservarea și restaurarea obiectivelor incluse în registru. Totuși, majoritatea consiliilor nu elaborează Registre și nu prevăd resurse în bugetele locale cu această destinație.

Legea cu privire la activitatea arhitecturală asigură un cadrul legal general pentru toate activitățile de natură arhitecturală, determină responsabilitatea organelor administrative centrale și locale privind arhitectura și planurile de urbanizare, asigură drepturile de autor ale arhitecților și stipulează principalele sarcini, drepturi și obligații ale acestora:

“Statul asigura crearea condițiilor pertinente pentru exercitarea activității arhitecturale prin:

- a) susținerea cercetărilor științifice în domeniul arhitecturii și urbanismului;
- b) atragerea investițiilor la proiectarea și construirea obiectelor arhitecturale;
- c) formarea și reciclarea cadrelor care activează în domeniul arhitecturii și urbanismului;
- d) protejarea drepturilor de autor și asigurarea creației libere a arhitectului;
- e) promovarea concursurilor, inclusiv internaționale, pentru crearea obiectelor cu valoare urbanistică și arhitecturală deosebită;
- f) susținerea activității organizațiilor profesionale de creație obștești ale arhitecților;
- g) menționarea arhitecților pentru merite deosebite în domeniul arhitecturii și urbanismului;
- h) realizarea altor măsuri de dezvoltare a arhitecturii naționale.”⁴⁷.

În afară de legislația generală privind protecția patrimoniului cultural și natural, mai există un șir de alte acte normative care reglementează procesul de planificare regională și urbană care vizează direct și orașele istorice sau patrimoniul lor cultural⁴⁸. Astfel, *Regulamentul general de urbanism* din 1998 obligă toate autoritățile administrației publice locale, institutele de proiectare, centrele specializate pentru prestarea serviciilor de proiectare, inginerie și marketing, persoanele juridice și fizice, inclusiv cele din străinătate, implicate în activități urbanistice, să respecte cu strictețe cerințele regulamentului, iar în cazul patrimoniului cultural și natural regulamentul stipulează:

“31. Autorizarea executării construcțiilor în zonele care cuprind valori de patrimoniu cultural construit, de interes național, se face în conformitate cu legislația în vigoare, cu avizul Ministerului Culturii, în baza planului urbanistic zonal sau celui detaliat, elaborate pentru aceste zone.

32. Autorizarea executării construcțiilor în zonele care cuprind valori de patrimoniu cultural construit, de interes local, declarate și delimitate prin hotărâre a administrației publice locale, se face cu avizul serviciilor de specialitate subordonate autorităților prevăzute în punctul 31.

⁴⁷Articolul 3, *Legea cu privire la activitatea arhitecturală*, nr. 1350-XIV, 27.02.2001.

⁴⁸ *Regulamentul general de urbanism*, Hotărârea Guvernului nr. 5, 05.01.1998. În Monitorul Oficial nr. 14, 26.02.1998. **Regulamentul-cadru privind activitatea organelor locale de arhitectură și urbanism**, Hotărârea Guvernului Nr. 499, 0.05.2000. În Monitorul Oficial Nr. 065, 08.06.2000.

33. Autorizarea executării lucrărilor de construcții, care au ca obiectiv cercetarea, conservarea, restaurarea sau punerea în valoare a monumentelor istorice, se face în conformitate cu legislația în vigoare, cu avizul Ministerului Culturii, în condițiile stabilite de legislație.

34. Autorizarea executării construcțiilor în zonele construite existente se va face doar cu condiția menținerii maxime a construcțiilor, instalațiilor și spațiilor verzi utile, inclusiv a edificiilor cu valoare de patrimoniu cultural“.

Astfel, prin acest act normativ se stipulează foarte clar esența planificării urbane, în special în ceea ce privește zonele centrale cu valoare istorică sau în alte zone cu statut deosebit, certificatul de urbanism poate fi eliberat numai după coordonarea cu Ministerul Construcțiilor și Dezvoltării Regionale și, după caz, cu Ministerul Culturii și Ministerul Mediului⁴⁹.

Organele de arhitectură și urbanism din cadrul administrației publice locale sunt obligate să participe la:

„i) ținerea evidenței patrimoniului cultural din teritoriul administrat în scopul utilizării, protejării și conservării acestuia, controlul respectării legislației în zonele de protecție ale monumentelor istorice în cadrul valorificării lor;

j) avizarea documentațiilor tehnice pentru executarea lucrărilor de investigație, proiectare, restaurare, conservare, reconstrucție și adaptare;

k) realizarea în comun cu organele de stat și locale a măsurilor de ocrotire, restaurare, exploatare și conservare a monumentelor de istorie, cultură și arhitectură”⁵⁰.

De fapt toate orașele trebuie să aibă un plan urbanistic și de amenajare a teritoriului - Soroca, Bălți, Cahul servesc drept exemple în acest sens. În cazul orașului Chișinău planul de urbanizare și dezvoltare a fost elaborat cu participarea Institutul de Proiectare Urbană.

Totodată, în procesul **elaborării și aprobării documentației de amenajare a teritoriului și de urbanism** organele de stat sunt obligate să consulte populația locală⁵¹. În anul 2004 în rezultatul constatării situației precare în domeniul planificării urbanistice și pentru implementarea unor politici eficiente și durabile în domeniul planificării urbanistice și amenajării teritoriului Guvernul Republicii Moldova a aprobat în anul 2004 un Plan de acțiuni, dar care rămâne a fi realizat foarte modest până în prezent⁵².

11. Forme de protecție a patrimoniului imobil

Legislația națională moldovenească definește monumentele mobile și imobile utilizând termeni generali precum obiecte arheologice alături de termeni specifici precum tumuli, stele din piatră, morminte antice izolate, fortificații, drumuri antice etc., precum și referințe arhitecturale. Astfel, legislația stabilește drept bunuri imobile următoarele:

“...obiectele naturale cu valoare geologică, biologică, zoologică, antropologică, arheologică, etnografică istorică, clădiri construcții, monumente în cimitire, opere de artă

⁴⁹ Regulamentul general de urbanism, Decizia Guvernului nr. 5, 05.01.1998. In Monitorul Oficial nr. 14, 26.02.1998.

⁵⁰ P. 15, **Regulamentul-cadru privind activitatea organelor locale de arhitectură și urbanism, Hotărârea Guvernului** Nr. 499, 0.05.2000. In Monitorul Oficial Nr. 065, 08.06.2000.

⁵¹ **Regulamentului privind consultarea populației în procesul elaborării și aprobării documentației de amenajare a teritoriului și de urbanism. Hotărârea Guvernului** nr. 951, 14.10.1997. In Monitorul Oficial Nr. 076, 20.11.1997.

⁵² Planul de acțiuni pentru asigurarea respectării prevederilor Legii nr. 835-XIII din 17 mai 1996 privind principiile urbanismului și amenajării teritoriului și ale altor acte legislativ-normative conexe. **Hotărârea Guvernului** nr. 633, 08.06.2004. In Monitorul Oficial nr. 096, 18.06.2004.

monumentală și de arhitectură, tumuli, stele de piatră, morminte antice izolate, fortificații, drumuri antice, poduri străvechi și apeducte medievale.”⁵³.

Mai departe, la secțiunea ansamblurilor monumentale, legea subliniază termenul *ansambluri de situri arheologice* și încearcă să aducă o listă cu elementele sale constitutive. Următoarele sunt considerate drept ansambluri monumentale sub formă de bunuri imobile:

“teritorii și landșafturi naturale, ansambluri și situri arheologice care cuprind cetățui de pământ, așezări nefortificate (grădiști, așezări antice, stațiuni ale omului primitiv, grote, peșteri, grupuri tumulare, necropole, straturi cu valoare arheologică), ansambluri de monumente cu valoare istorică, arheologică sau memorială (memoriale, cimitire) care cuprind obiecte antropologice, valuri de pământ stele de piatră, morminte antice izolate, șanțuri antice de apărare, obiecte etnografice, ansambluri și rezervații de arhitectură urbană și rurală (orașe, centre orășenești, cartiere, piețe, străzi, cetăți, ansambluri monastice, curți boierești, parcuri, landșafturi naturale cu obiecte de arhitectură)”⁵⁴.

Astfel, în același articol al legii legislatorul face un amestec de termeni fără să atragă atenție la semnificația acestora. Găsim aceeași încurcătură și în cazul definiției monumentelor mobile, unde legea include o listă generală de obiecte cu valoare arheologică, adăugând în paranteze cuvintele *unelte cu valoare istorică*⁵⁵, cuvinte de prisos în acest context. Aceasta reprezintă o omisiune în specificarea termenului, generalizat în mod inadecvat.

Monumentele istorice sunt divizate după importanță în două categorii principale – monumentele de importanță națională și monumentele de importanță locală, fiind plasate într-un context istoric specific, izolate sau în grup. Componenta construită reprezintă elementul esențial al patrimoniului arhitectural⁵⁶. În același timp, bunurile culturale, inclusiv monumentele istorice, sunt protejate prin lege împreună cu porțiunea de pământ din jurul său (zona de protecție), pe suprafața căreia orice activitate care vine în contradicție cu statutul special de protecție este limitată⁵⁷. În conformitate cu regulile oficiale toate activitățile planificate a fi efectuate în zona de protecție (conservare, restaurare, demolare etc.) trebuie coordonate cu Ministerul Culturii.

➤ *What current problems exist in the designation/listing process or regarding activities which should be controlled in relationship to protected architectural or archaeological heritage assets and how can they be resolved? What actions can be taken to encourage rehabilitation of heritage resources for the benefit of society?*

Acțiuni pentru ameliorarea problemelor de inventariere și pentru încurajarea reabilitării resurselor de patrimoniu în beneficiul societății:

- Actualizarea registrului național privind ocrotirea monumentelor;
- Elaborarea unui program național privind promovarea și valorificarea obiectivelor de patrimoniu imobil;
- Dezvoltarea planurilor de management a fiecărui sit de patrimoniu imobil;
- Încurajarea și implicarea sectorului privat în proiectele de protejare și reabilitarea a siturilor culturale;

⁵³ Articolul 2 (2), Legea privind ocrotirea monumentelor, nr. 1530-XII, 22.06.1993.

⁵⁴ Ibidem, Articolul 2 (3).

⁵⁵ Ibidem, Articolul 2 (4).

⁵⁶ T. Nesterov, Studiu privind situația orașelor istorice din Republica Moldova, Chișinău, 2007, p. 30.

⁵⁷ Articolul 59, Codul Funciar al Republicii Moldova, nr. 828-XII din 25.12.91, republicat în Monitorul Oficial, nr. 107 din 04.09.2001.

12. Educare, sensibilizare și mecanisme de consultare

O componentă importantă constituie și consultarea populației, care este obligatorie la elaborarea și aprobarea tuturor categoriilor de planuri urbanistice și de planuri de amenajare a teritoriului, cu excepția planului de amenajare a teritoriului național și a planurilor urbanistice de detaliu care nu afectează domeniul public⁵⁸.

Modul de organizare și desfășurare a consultării publice este stabilit de **Regulamentul privind consultarea populației în procesul elaborării și aprobării documentației de amenajare a teritoriului și de urbanism**⁵⁹.

Consultarea se efectuează diferențiat, în funcție de amploarea și importanța documentației de amenajare a teritoriului și de urbanism, potrivit procedurilor determinate deregulament⁶⁰, și constă din consultări în scopul determinării atitudinii populației față de intențiile de elaborare a documentației, propunerile formulate și soluțiile acceptate și din studii de sociologie urbană, care fundamentează soluțiile de proiect.

Studiile de sociologie urbană durează până la 60 de zile, în funcție de categoria documentației ce urmează să fie elaborată, se includ în studiile de fundamentare a documentațiilor și au caracter consultativ.

În scopul organizării consultării populației, autoritatea publică locală instituie, prin decizie proprie, un colectiv de anchetă publică, în care se includ consilieri sau, după caz, specialiști din organele descentralizate ale ministerelor și departamentelor, altor structuri teritoriale de resort și reprezentanți ai populației. Colectivul activează pe principii obștești.

Responsabilitatea pentru organizarea consultării populației revine autorităților administrației publice locale abilitate cu aprobarea documentației respective în modul stabilit de legislația în vigoare.

Principalele instituții de consultanță din domeniul ocrotirii patrimoniului cultural sunt Consiliul Național al Monumentelor, Consiliul Național al Monumentelor de For Public și Comisia Arheologică Națională ca structuri ale Ministerului Culturii. Una din instituțiile care oferă servicii de consultanță din perspectivă științifică este Academia de Științe a Moldovei.

În procesul de elaborare și realizarea a politicilor culturale Ministerul Culturii consultă un șir de ministere din cadrul Guvernului (Justiției, Economiei, Finanțelor, Construcțiilor și Dezvoltării Regionale, Mediului etc.), Academia de Științe a Moldovei, Universitățile care au facultăți de profil istoric și cultural, administrația publică locală, societate civilă, etc. Spre exemplu, pentru actualizarea Registrului monumentelor ocrotite de stat propunerile pot parveni din partea oricărei organizații de stat, private, ONG-uri sau chiar și persoane fizice. Acestea la rândul lor urmează să fie integrate într-un proiect de lege care poate fi înaintat în parlament de către Guvern, Președintele țării sau un grup de deputați. Aceiași procedură trebuie respectată și în cazul excluderii unui obiectiv din registru.

În ceea ce privește acordarea de autorizații în domeniul construcțiilor acestea se eliberează de către Ministerul Construcțiilor, dar în cazul când vizează obiective sau zone cu patrimoniu cultural, ele trebuie consultate cu Ministerul Culturii. Același lucru se referă și la procesul de aprobare a proiectelor arhitecturale, administrația publică locală este obligată să consulte Ministerul Culturii și doar după avizul Consiliului Național al Monumentelor Istorice poate elibera autorizația. Din păcate nu există nici un organ de stat cu drept *veto* asupra actelor care încalcă procedura de eliberare a autorizațiilor. Astfel de cazuri se pot soluționa doar prin

⁵⁸art.27 al Legii nr. 835-XIII din 17.05.1996 privind principiile urbanismului și amenajării teritoriului

⁵⁹Regulamentul privind consultarea populației în procesul elaborării și aprobării documentației de amenajare a teritoriului și de urbanism, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 951 din 14.10.1997.

⁶⁰ Ibidem, cap.1

intermediul instanțelor de judecată, dar mai întâi trebuie sesizate organele de anchetă care stabilesc circumstanțele și califică cauza în baza legislației civile și penale.

Consiliul Național al Monumentelor Istorice este organul consultative de bază al Ministerului Culturii și în cazul proiectelor de reconstrucție, restaurare sau demolare a unor edificii de patrimoniu cultural. El este compus din 14 membri. Consiliul examinează proiectele de intervenție în cadrul monumentelor istorice în două etape. În prima etapă se examinează schița/conceptul intervenției propuse, aceasta în caz de avizare pozitivă urmând a servi drept bază pentru eliberarea de către autoritățile administrației publice locale a Certificatului de urbanism (act legal pentru începerea procesului de proiectare). În etapa secundă se examinează deja proiectul însuși, avizul pozitiv al Consiliului servind drept temei juridic pentru eliberarea de către autoritățile publice locale a Autorizației de construire. Practica însă arată eschivarea frecventă de la această procedură a agenților economici, cu acordul și concursul tacit al autorităților publice locale. Aceste probleme (lipsa îndeplinirii prevederilor legale privind protecția, păstrarea și valorificarea patrimoniului cultural) sunt monitorizate de către Agenția de Inspectare și Restaurare a Monumentelor din cadrul Ministerului Culturii.

Spre exemplu, în procesul de elaborare a planului urbanistic al municipiului Chișinău au fost consultate mai multe instituții publice, inclusiv Institutul Patrimoniului Cultural al Academiei de Științe, instituții private și chiar experți independenți. Dar, rezultatul final lasă de dorit, opiniile exprimate de specialiștii în domeniul protejării patrimoniului cultural construit și arheologic nu au fost luate în calcul. De aceea problema redactării corespunzătoare a noului plan urbanistic al Chișinăului rămâne la ordinea zilei.

Lipsa în Republica Moldova a unei tradiții în domeniul protejării patrimoniului cultural face ca mecanismele de consultare să funcționeze greoi, deseori încălcându-se ordinea de consultare și luare a deciziilor, ceea ce duce în final la deteriorarea sau distrugerea unor obiective de patrimoniu cultural. În această ordine de idei se înscriu interesele private, de grup, de partid și sistemul corupt care uneori influențează procesul de luare a deciziilor în detrimentul patrimoniului istoric.

Din păcate în majoritatea cazurilor se constată o implicare foarte slabă, la nivel național, a populației în procesul de consultare, care se datorează și faptului că proiectul documentației de urbanism și amenajare a teritoriului prezentat spre consultare populației este foarte voluminos și înțeles numai de specialiști în domeniu. Prezentările efectuate de specialiști în procesul consultărilor pentru familiarizarea populației sunt prea generale și nu permit implicarea mai activă a acestora în dezbateri. Astfel consultările au mai mult un efect formal. Consultări a populației de către administrațiile publice locale, în particular, pe intervenții la obiectele de patrimoniu cultural de importanță națională și care pot conduce la deteriorarea patrimoniului practic nu se efectuează, în afară de cele care sunt cu rezonanță publică majoră și la insistența organizațiilor obștești.

13. Sancțiuni și măsuri penale

Proceduri de autorizare/permisiune

Patrimoniu arheologic

Legislația moldovenească prevede solicitarea unei autorizații speciale din partea unei persoane pentru a efectua săpături arheologice. Comisia arheologică a Ministerului Culturii este autorizată să analizeze proiecte de investigație arheologică și să recomande Ministerului Culturii eliberarea permiselor persoanelor/arheologilor respectabili și calificați. Astfel, doar în baza acestei autorizații este acordat dreptul de a începe și a efectua săpături arheologice a siturilor sau a rămășițelor umane. Membrii Comisiei arheologice au dreptul să supravegheze și să

controleze aceste lucrări. Permisul pentru investigațiile arheologice reprezintă un document juridic ce are scopul de a preveni săpăturile ilegale și îl obligă pe deținător să utilizeze metode și tehnici adecvate investigației științifice. După săpături, fiecare cercetător are obligația să prezinte în scris un Raport Comisiei arheologice, care va include o descriere a locului și perioadei de desfășurare a săpăturilor, metodologia, rezultatele etc. Raportul va însoțit de planuri, imagini, fotografii și alt material ilustrativ. Raportul va fi recenzat de către doi arheologi calificați înainte ca acesta să fie prezentat Comisiei. În conformitate cu regulile naționale și internaționale, arheologii trebuie să publice rezultatele săpăturilor arheologice cât mai curând posibil. Rezultatele cercetărilor arheologice vor fi făcute publice într-un termen de cinci ani din momentul săpăturilor. În majoritatea cazurilor această regulă nu este respectată deoarece arheologii consacrați mențin un fel de monopol asupra publicării rezultatelor.

În cazul când în rezultatul activităților agricole sau de construcție sunt descoperite vestigii arheologice, executorii lucrărilor, persoane fizice sau juridice, sunt obligați să sisteze lucrările și să anunțe organele competente din cadrul administrației publice locale sau a Ministerului Culturii. După intervenția arheologilor și eliberarea certificatului de descărcare de sarcină arheologică lucrările pot fi continuate sau sistate, în cazul descoperii unor urme de construcții de importanță națională.

Patrimoniul arhitectural

Principala instituție care oferă consultanță Ministerului Culturii în chestiuni legate de autorizații în domeniul patrimoniului arhitectural este Consiliul Național al Monumentelor Istorice. Consiliul stabilește dacă este nevoie de o oarecare intervenție la vreun monument istoric aflat sub ocrotirea statului și asupra zonei sale de protecție. Orice intervenție este examinată în două etape. Consiliul mai întâi analizează și aprobă conceptul proiectului, după care, într-o nouă ședință, se discută și se aprobă proiectul lucrărilor de execuție. De fapt, Consiliul se întrunește de două ori pe lună.

În cazul capitalei, proiectele care vizează clădiri istorice fără statut de monument, clădiri istorice cu statut de monument, sau terenuri care fac parte din centrul istoric, dat fiind statutul juridic de monument al acestora, proiectele se înaintează la etapa schiță de proiect, iar apoi la etapa proiect de execuție spre avizare Consiliului Național al Monumentelor Istorice, doar după aceasta eliberându-se autorizația de construcție. Dacă însă clădirea istorică are statut de monument (fiind luată la evidență în Registrul municipal de monumente), însă nu este situată în centrul istoric al capitalei, proiectele de intervenție asupra acestora se examinează doar de autoritatea publică locală. În fapt, procedura juridică de avizare a intervențiilor în cadrul centrului istoric este ignorată de autoritățile locale.

Sanctiuni

Din păcate, pedeapsa pentru încălcarea prevederilor legale este executată într-o măsură mică, iar aplicarea sancțiunilor este rară. Legea națională conține, totuși, un număr de prevederi privind acțiunile ilegale care conduc la deteriorarea sau distrugerea monumentelor istorice. Astfel, persoanele fizice și juridice care au provocat daune unui monument sau zone de protecție sunt obligate prin lege să restabilească atât monumentul cât și zona de protecție la starea lor inițială, iar dacă aceasta nu este posibil, atunci să plătească compensații pentru distrugerii conform legii; orice persoană oficială sau angajat care se face vinovat de distrugerii poartă răspundere materială conform legii⁶¹.

Codul contravențional al Republicii Moldova prevede:

⁶¹ Ibidem, Articolul 53.

“Încălcarea regulilor de ocrotire și de folosire a monumentelor de istorie și de cultură, a monumentelor care fac parte din patrimoniul natural sau a obiectivelor ocrotite de stat, precum și a obiectelor sau a documentelor care prezintă valoare istorică sau culturală, se sancționează cu amendă de la 40 la 70 de unități convenționale aplicată persoanei fizice sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 40 la 60 de ore, cu amendă de la 100 la 200 de unități convenționale aplicată persoanei juridice.⁶².

În același code se stipulează foarte clar că pentru eliberarea certificatelor de urbanism și autorizațiilor de constituire/desființare care conduc la încălcarea legislației și a documentelor normative în construcții sau la afectarea patrimoniului cultural, istoric și arhitectural se sancționează cu amendă de la 60 la 100 de unități convenționale aplicată persoanei fizice, cu amendă de la 100 la 200 de unități convenționale aplicată persoanei cu funcție de răspundere, cu amendă de la 300 la 400 de unități convenționale aplicată persoanei juridice cu sau fără privarea, în toate 3 cazuri, de dreptul de a desfășura o anumită activitate pe un termen de la 3 luni la un an⁶³.

Codul penal al Republicii Moldova prevede pedepse speciale pentru distrugerea sau deteriorarea monumentelor istorice sau culturale și a siturilor naturale:

“Distrugerea sau deteriorarea intenționată a monumentelor de istorie și cultură sau a obiectelor naturii, luate sub ocrotirea statului, se pedepsește cu amendă în mărime de la 500 la 3.000 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 180 la 240 de ore, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă în mărime de la 3.000 la 5.000 unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate”⁶⁴.

Privitor la profanarea mormintelor:

“(1) Profanarea prin orice mijloace a unui mormânt, a unui monument, a unei urne funerare sau a unui cadavru, precum și însușirea obiectelor ce se află în mormânt sau pe el, se pedepsesc cu amendă în mărime de la 200 la 500 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 180 la 240 de ore, sau cu închisoare de până la 1 an.

(2) Aceleași acțiuni săvârșite:

a) de două sau mai multe persoane;

b) din motive de ură socială, națională, rasială ori religioasă se pedepsesc cu amendă în mărime de la 400 la 600 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 200 la 240 de ore, sau cu închisoare de până la 5 ani”⁶⁵.

Legea privind ocrotirea monumentelor obligă personale care au adus prejudiciu unui monument să aducă monumentul la condiția sa inițială sau, dacă aceasta nu este posibil, să acopere daunele⁶⁶.

“Deținătorului cu orice titlu juridic ce s-a făcut vinovat de degradarea monumentului i se retrage dreptul de posesiune, de proprietate ori de folosință a lui în condițiile stabilite de legislație”⁶⁷.

Legea privind ocrotirea monumentelor stipulează în mod explicit că răspunderea principală o poartă Ministerul Culturii și deținătorii bunurilor culturale:

⁶² Articolul 74, Codul de contravenții administrative, nr. 218, 24.10.2008. În Monitorul Oficial Nr. 3-6, art. nr. 15, 16.01.2009.

⁶³ Ibidem, Articolul 177 (g).

⁶⁴ Articolul 221. Codul Penal al Republicii Moldova. O unitate convențională constituie 20 lei.

⁶⁵ Ibidem, Articolul 222, Profanarea mormintelor.

⁶⁶ Articolul 53, Legea privind ocrotirea monumentelor, nr. 1530-XII, 22.06.1993.

⁶⁷ Ibidem, Articolul 54.

“(1) Responsabil, în caz de nimicire, pierdere, vânzare fără avizare, trăgănare a lucrărilor de salvare, protejare, conservare și restaurare a monumentelor, este Ministerul Culturii, precum și deținătorii”⁶⁸.

Traficarea obiectelor patrimoniale, inclusiv a artefactelor arheologice, este tratată cu modestie în legile moldovenești. În majoritatea cazurilor termenul de bunuri culturale este utilizat, fără specificarea componentelor sale, alături de alte categorii de bunuri reprezentând contrabanda. Articolul 248 al Codului Penal privitor la contrabandă subliniază (alineat 1) că obiectele ce țin de patrimoniul cultural-istoric fac parte din categoria „mărfurilor, obiectelor și a altor valori în proporții mari, eludându-se controlul vamal ori tăinuindu-le de el”, și în alineatul 4 specifică că “trecerea peste frontiera vamală a Republicii Moldova a valorilor culturale, eludându-se controlul vamal ori tăinuindu-le de el prin ascundere în locuri special pregătite sau adaptate în acest scop, precum și nereturnarea pe teritoriul vamal al Republicii Moldova a valorilor culturale scoase din țară, în cazul în care întoarcerea lor este obligatorie, se pedepesc cu închisoare de la 3 la 8 ani, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă în mărime de la 5.000 la 10.000 unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate sau cu lichidarea persoanei juridice”. Astfel, trecerea peste hotare a bunurilor culturale eludându-se controlul vamal, precum și nereturnarea bunurilor culturale scoase peste hotare, în timp ce aceasta reprezintă o obligație, este considerată contrabandă și pedepsită în conformitate cu legislația națională⁶⁹.

Traficul ilegal cu valori culturale este un subiect interesant și foarte actual. Dacă patrimoniul cultural devine proprietate de stat în calitate de „tezaur” așa cum este specificat în Codul Civil, cei care utilizează detectoarele de metale sau orice alt instrument încalcă codul prin „furtul” proprietății de stat, vânzarea proprietății de stat, dar și furtul a 50% din proprietatea deținătorilor de teren și vânzarea proprietății altor persoane. *Codul Penal al Republicii Moldova* abordează problema furtului și vânzării proprietății străine în Capitolul 6, *Infrațiuni contra patrimoniului*, încălcări pedepsite în dependență de mărimea infracțiunii, prin amendă sau arest⁷⁰. Prin exemplul jefuirii și traficului ilegal al artefactelor arheologice se poate de demonstrat felul în care legile naționale sunt încălcate (Codurile de Contravenții Administrative, Criminal, Vamal, Legea privind ocrotirea monumentelor etc.). Un alt aspect al acestor probleme reprezintă combaterea acestor fenomene. Din păcate, oficialitățile, fiind la curent de aceste cazuri nu fac nimic pentru a opri încălcările legislației.

Ațiuni necesare pentru îmbunătățirea mecanismelor de aplicare și sancționare:

- Promovarea în Parlament a proiectelor de lege privind modificarea Codului penal și Codului contravențional în ceea ce privește sancționarea cazurilor de încălcare a normelor de ocrotire a patrimoniului cultural;
- Implementarea unui Program național educativ-informativ privind responsabilitatea pentru protejarea patrimoniului cultural;
- Implicarea activă și responsabilă a instituțiilor statului privind combaterea fenomenului distrugerii și deteriorării obiectivelor de patrimoniu.

⁶⁸ Ibidem, Articolul 55 (1).

⁶⁹Articolul 224, Codul Vamal al Republicii Moldova, Nr. 160-162, 23.12.2000. In Monitorul Oficial, nr. 1201.

⁷⁰ Codul Penal al Republicii Moldova.

14. Concluzii și acțiuni propuse

Analiza cadrului legal și a sistemului de politici publice aferente conservării și valorificării patrimoniului cultural relevă o serie de probleme și disfuncționalități atât la nivel administrativ, cât și în domeniul legislației în vigoare, ce constituie piedici importante în calea conformării acestuia la standardele și bunele practici europene în domeniu. În aceste condiții, este necesară constituirea în Republica Moldova a unui sistem de gestionare modern al patrimoniului cultural imobil, aliniat la practica europeană și internațională în domeniu. Faptul va favoriza regenerarea urbană sustenabilă a zonelor istorice a orașelor țării, prin valorificarea mediului istorico-cultural al acestora și crearea condițiilor necesare transformării lor în zone vibrante și atractive pentru locuire și investiții.

Este necesară încheierea procesului de constituire a *sistemului național de protejare a patrimoniului cultural construit* pe toate segmentele lui: 1. sistemul legislativ/normativ; 2. sistemul instituțional; 3. sistemul de formare profesională în domeniu. Lipsa acestui sistem face imposibilă crearea în Republica Moldova a pieței serviciilor din domeniul intervențiilor la monumente, respectiv, nu poate fi asigurată dezvoltarea durabilă a întregului domeniu.

La nivelul perfecționarea sistemului legislativ/normativ este necesară armonizarea cadrului legal național în conformitate cu prevederile tratatelor internaționale adoptate de R. Moldova din domeniul patrimoniului cultural. Se constată o discrepanță între prevederile cu referire la patrimoniul cultural imobil în cadrul legislației din diferite domenii și lipsa unui sistem de protecție ce să includă reglementări univoce și suficiente și sancțiuni pentru nerespectarea acestora. Astfel, este necesară și ajustarea respectivă a legislației în domeniul funciar, construcțiilor, amenajării teritoriului, turismului etc. prin includerea prevederilor ce ar asigura valorificarea patrimoniului cultural imobil (inclusiv a zonelor construite protejate – orașelor istorice) drept resursă de dezvoltare durabilă de maximă importanță, dar în același timp și protejarea acestuia de intervenții și utilizării agresive. În același timp este obligatorie elaborarea și implementarea mecanismelor de control al activităților economice, turistice, de locuire sau de infrastructură și amenajare a teritoriului în zonele construite protejate. Este necesară delimitarea clară și univocă a responsabilităților autorităților statului în domeniul managementului orașelor istorice. Pentru soluționarea problemelor existente au fost identificate un șir de acțiuni ce au drept scop facilitarea dezvoltării durabile a resurselor de patrimoniu cultural la nivel local și național.

În ceea ce privește sistemul instituțional, este necesară crearea instituției naționale responsabile de implementarea practică a politicii statului în domeniul patrimoniului cultural construit (evidență, inventariere, studiere a bunurilor protejate, tehnici/tehnologii de restaurare etc.), fapt prevăzut de Strategia culturii și de planul Guvernului. Este importantă întărirea capacităților de personal și a atribuțiilor instituțiilor statului responsabile de domeniul patrimoniului cultural imobil, care să le facă capabile să-și onoreze obligațiile din domeniu stabilite de legislație.

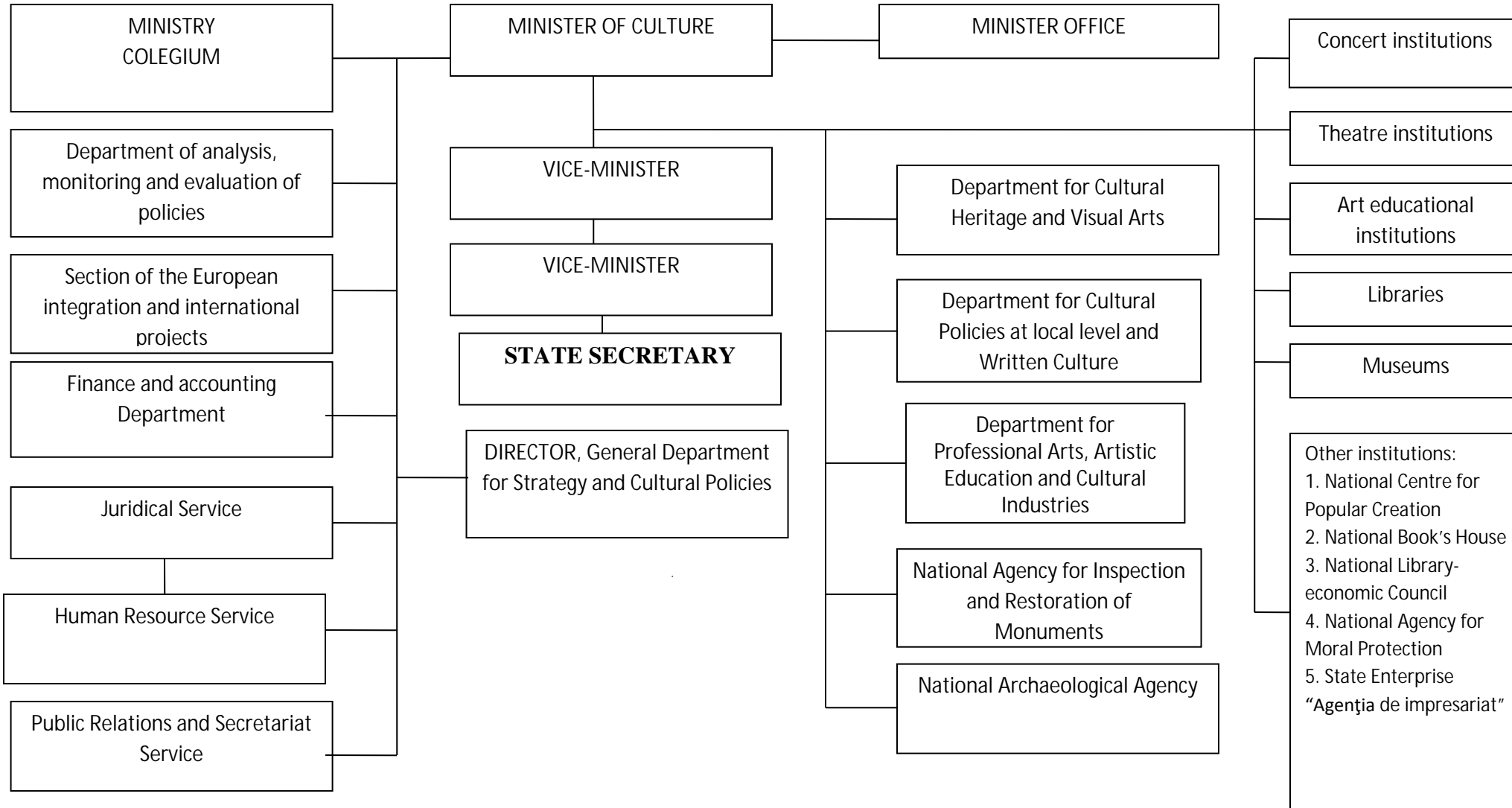
Este necesară formarea personalului calificat capabil să elaboreze politici integrate cu privire la valorificarea resurselor economice, funciare, naturale și culturale ale localităților istorice. Republica Moldova nu dispune de o *bază de profesioniști* în domeniul proiectării și executării practice a intervențiilor la bunurile de patrimoniu cultural imobil. Este necesară întărirea capacității profesionale a cadrelor din administrația publică și a specialiștilor prin crearea unei baze conceptuale și practice de cunoștințe și aptitudini în domeniul managementului integrat al zonelor urbane protejate. Aceasta implică elaborarea programelor de educație și formare continuă pentru arhitecți, arheologi, ingineri, restauratori, inclusiv cei care activează în sectorul privat. Trainingurile și schimbul de experiență asistat de experți externi vor contribui la schimbarea mentalității și deprinderii unor mai bune abilități de gestiune și control pentru autorități și profesioniști.

În același timp este necesară *intensificarea colaborării interministeriale*, inclusiv prin elaborarea unor strategii comune în domeniul protejării și valorificării durabile a zonelor construite protejate a localităților (orașelor istorice). În acest mod va putea fi asigurată creșterea importanței patrimoniului cultural imobil în politicile de dezvoltare urbană locală și regională, precum și în politici sectoriale. La nivelul administrației publice locale este necesară responsabilizarea autorităților prin elaborarea și adoptarea planurilor de management ce susțin regenerarea țesutului urban istoric existent în viziunea de dezvoltare urbană pe termen mediu sau lung. Aceste planuri vor fi elaborate de grupuri de lucru interdisciplinare și se vor axa inclusiv pe sprijinul inițiativelor sectorului terțiar și al societății civile.

Legislația actuală a Republicii Moldova *nu prevede susținere financiară* din resurse publice pentru proiecte de restaurare inițiate de către reprezentanții sectorului privat. Din această perspectivă este recomandată crearea unui Fond național de restaurare și conservare a monumentelor ce ar securiza mijloacele financiare necesare elaborării planurilor de regenerare pentru orașele istorice și pentru reabilitarea monumentelor. Susținerea proprietarilor de clădiri monumente istorice este posibilă și prin elaborarea unei politici de cofinanțare a lucrărilor de reabilitare din mijloace publice. Din acest considerent este necesară consolidarea bazei de venituri proprii ale administrațiilor publice locale cu garantarea disciplinei financiare și a transparenței utilizării acestor mijloace. Această măsură va contribui și la sensibilizarea agenților economici și la atragerea investițiilor private pentru proiecte de regenerare urbană.

Mecanismele existente de consultare publică și sensibilizare în procesul elaborării și aprobării documentației de urbanism de cele mai multe ori au un caracter formal și nu asigură o implicare a sectorului civic în procesul de luare a deciziilor. Aceasta se datorează atât dificultății înțelegerii problemelor expuse de către non-experti, cât și lipsei unei transparențe în cadrul proceselor de consultare ca urmare a prevalării intereselor de grup și a corupției din sistemul public. În același timp, o mare parte dintre argumentele altor instituții, organizații non-guvernamentale sau persoane fizice nu sunt considerate în momentul luării deciziei finale. Situația poate fi depășită prin introducerea campaniilor de informare eficiente ce ar contibui la implicarea sectorului asociativ, al agenților economici și al rezidenților în aceste procese, iar sugestiile acestor actori ar trebui să aibă un impact considerabil. Sensibilizarea nu ar trebui să se limiteze la recunoașterea importanței unui monument, ci ar trebui orientată în sensul valorificării acestuia în relație strânsă cu contextul său arhitectural sau natural, inclusiv în scopul dezvoltării economice și a sferei serviciilor. Instrumentele moderne precum tehnologiile informaționale și media pot fi extrem de eficiente în sensibilizarea tinerilor și pentru familiarizarea lor cu percepția europeană a valorilor culturale.

ATTACHMENT 1. The structure of Ministry of Culture of the Republic of Moldova

ATTACHMENT 2. Policy and legal framework for culture

1. List of ratified international conventions

- European Cultural Convention, Paris, 1954, ratified by the Parliament of the Republic of Moldova on May 24, 1994 <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/018.htm>
- European Convention for the protection of the archaeological heritage adopted at Valetta on January 16, 1992, ratified by the Parliament of the Republic of Moldova, December 2001 <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/143.htm>
- Convention for the protection of the architectural heritage of Europe of October 3, 1985, ratified by the Parliament of the Republic of Moldova on December 21, 2001 <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/121.htm>
- European Convention of landscape, adopted in Florence, 2000, ratified on 14.03.2002 <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/176.htm>
- Convention concerning the protection of the cultural and natural heritage (UNESCO, Paris, 1972) ratified by the parliament of the Republic of Moldova in June 6, 2002, Law no. 1113-XV from 06.06.2002 <http://whc.unesco.org/en/conventiontext/>
- Convention concerning the protection and promotion of diversities of cultural expression, Paris, 20.10.2005, 27.07.06 <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/cultural-diversity/diversity-of-cultural-expressions/the-convention/convention-text/>
- UNESCO convention concerning the safeguarding of immaterial cultural heritage, adopted in Paris, 2003, ratified on 24.03.2006 <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?pg=00006>
- Convention-plan of European Council concerning the value of cultural heritage for society, adopted in Faro, 2005, ratified on 01.12.2008 <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/199.htm>
- UNESCO convention over the measures that follow to be taken for the prohibiting and impeding unlawful operations of import, export and property transfer of heritage goods, Paris, 4.11.1970, adhered on 14.09.2007 http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13039&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
- The Convention for protecting cultural goods in case of armed conflict, along with Regulations of executing, adopted in Hague, on May 14, 1954 and the Protocol I at the Haga Convention, 1954, adhered on 09.12.1999 http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13637&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

2. National culture legislation (laws; regulative acts, sector specific regulations)

Source: <http://justice.md/> (Romanian and Russian)

- Law concerning the archivist state Fund, no. 880-XII, 22.01.92
- Law concerning the protection of monuments, no. 1530-XII, June 22, 1993
- Law on libraries, nr. 286-XIII, adopted in 1994
- Law of culture, no. 413-XIV, May 27, 1999, in Monitorul Oficial of the Republic of Moldova, no. 83-86, August 5, 1999 <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=9931>
- Law concerning museums, no. 1596-XV, December 27, 2002
- Law concerning popular art, no. 135-XV, March 20, 2003, in Monitorul Oficial no. 84 -86, May 16, 2003

- The Law on preservation archaeological heritage (no. 218, 17 September 2010). In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Nr. 235-240, Anul XVII (376-3773), 3 decembrie 2010, Art. 738, pag. 8-17.
- Law on Protection of Public Forum Monuments, November 2011
- Law on the Protection of Intangible Cultural Heritage, 5 December 2011
- The Decision of the government of the Republic of Moldova no. 1111 of 11.09.2003 concerning the Rules of the state register of mobile cultural heritage; Rules for the organization and functioning of the national museum; Rules concerning the conservation of mobile cultural heritage.
- The Law on the protection of the intangible cultural heritage of the Republic of Moldova, 29.03.2012
- The Government Decision no. 230, Creation of the National Agency of Archaeology, 12.04.2012, <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=342932&lang=2>
- The Informatization Program of Culture, 2012, <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=344020&lang=2>
- The public policy *Improvement of the activity of the theatrical- concert institutions based on performance*, 6 April 2012, aproved by the Inter-ministerial Committee for the Strategic Planning, http://www.mc.gov.md/sites/default/files/ppp-_ministerul_culturii_final.pdf
- the policy *Improvement and modernization of museum activities*, approved within the Assembly of the Collegium of the Ministry (Order Nr. 251 from 08.11.2012), <http://www.particip.gov.md/libview.php?l=ro&idc=498&id=748>
- Program on decentralization of cultural sector, 2013.
- Regulamentul de organizare și funcționare a Consiliului Național al Monumentelor Istorice, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.73 din 31.01.2014.
- the Strategy for Development of Culture „Culture 2020”, approved on 09.04.2014 by the decision of Government nr. 271
- The Law On Cinema, on 03.07.2014, published on 1 August 2014 in *Official Gazette*, <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=354075&lang=2>
- Annual cultural grant contest for NGO's of the Ministry is presented on the web-site <http://www.mc.gov.md/ro/content/concurs-proiecte-culturale-2015>
- Legea nr. 163 din 09.07.2010 privind autorizarea executării lucrărilor de construcție
- **Regulamentului privind consultarea populației în procesul elaborării și aprobării documentației de amenajare a teritoriului și de urbanism. Hotărârea Guvernului nr. 951, 14.10.1997.** In Monitorul Oficial Nr. 076, 20.11.1997.
- **Regulamentul-cadru privind activitatea organelor locale de arhitectură și urbanism, Hotărârea Guvernului Nr. 499, 0.05.2000.** In Monitorul Oficial Nr. 065, 08.06.2000.
- Planul de acțiuni pentru asigurarea respectării prevederilor Legii nr. 835-XIII din 17 mai 1996 privind principiile urbanismului și amenajării teritoriului și ale altor acte legislativ-normative conexe. **Hotărârea Guvernului nr. 633, 08.06.2004.** In Monitorul Oficial nr. 096, 18.06.2004.
-

3. Overall culture policies and/or sectorial strategies

- National Strategy for Cultural development “Cultura 2020”, adopted on 29.01.2014
- The Tourism Development Strategy “Turism 2020”, adopted on 19.05.2014

- The law concerning public administration, no. 123-XV, 18.03.2003, in "Monitorul Oficial" of the Republic of Moldova, no. 49, 19.03.2003
- Law concerning town-planning principles and territorial arrangement no. 835-XIII, May 17,1996
- Law concerning architectural activity, no. 1350-XIV, November 2, 2000
- The decision of the Republic of Moldova Government "Concerning the actions for the protection of the historical-cultural monuments of the museum complex "The Medieval Town of *Orheiul Vechi*" no. 1378 din 10.12.2001
- The decision of the Republic of Moldova Government no. 476, April 21, 2003 "Concerning the assignment of some grounds to the "Medieval, Museum Town Complex"
- Law Regarding the creation of the Orheiul Vechi cultural-natural Reserve, nr. 251-XVI, 04.12.2008
- The Decision of the Government of the Republic of Moldova "On creating the Orheiul Vechi cultural-natural Reserve", nr. 228, 23.03. 2009
- Strategia de mediu pentru anii 2014-2023 și Planul de acțiuni pentru implementarea acesteia aprobată prin Hotărârea Guvernului nr.301 din 24.04.2014.

4. Summary of laws with an impact on frame conditions: income tax, VAT, tax exemption for investments in culture, NGO registration, etc.

- The Law of Tourism no. 798-XIV of February 11, 2000
- Legea nr.835-XIII din 17 mai 1996 privind principiile urbanismului și amenajării teritoriului
- Legea nr.1538-XIII din 25 februarie 1998 privind fondul ariilor naturale protejate de stat
- Regulamentul privind zonele protejate naturale și construite, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 1009 din 05.01.2000
-
- Law concerning investments in the activity of enterprise no. 81-XV of 18.03.2004
- *Law on NGOs*, No. 837, 17.05.96. In Monitorul Oficial al R. *Moldova*, no. 6/54, 23.01.1997
- Law concerning the adherence of the Republic of Moldova to the Statute of International Organization of Tourism, no. 530-XV of October 2001
- Law concerning the organization and development of tourist activity in the Republic of Moldova, no. 352-XVI of November 24, 2006
- The Decision of the government of the Republic of Moldova concerning the conception of tourist development in the Republic of Moldova until 2005, 912 of October 8, 1997
- The Decision of the government of the Republic of Moldova concerning the Strategy of long-term development of tourism in the Republic of Moldova in 2003-2015, no. 1065 of 02.09.2003
- The Decision of the government of the Republic of Moldova concerning the special Fund for the promotion and development of tourism, no. 705 of July 23, 2001
- The Decision of the government of the Republic of Moldova concerning the methodological Norms and the criteria of classification of the structures of tourist reception with the functions of accommodation and lodgings, no. 643 of 27.05.2003